

תנובות שדה

גליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 160 / שבט - אדר תשפ"ב

שמיטה אונליין

המרכז הארצי למידע הלכתי מקוון

חדשני, איכותי ומונגש לכל ענייני השמיטה

רב, מרצה, מורה, מדריך, או הורה ותלמיד כאן תמצאו
את מבוקשכם, בכל הקשור לשנת השמיטה,
בכל רמות החומרים התורניים וההלכתיים.

...

לומדים
בכיף

עבודות
כיתה

שאלוני
טריוויה

סיפורי
שמיטה

שאל את
הרב

סרטוני
הסברה

[SHMITA.HAMACHON.CO.IL](https://shmita.hamachon.co.il)

אתר
השמיטה
של ישראל

תנובות שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 160 / שבט - אדר תשפ"ב

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת 'המכון למצוות התלויות בארץ'
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:

הרב מנחם דרורי

TNUVOT@MACON.CO.IL

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של
המכון, או תגובות על הנכתב, לדואר
האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את
החומרים לפי שיקול דעתה

הבהרה: גליון 'תנובות השדה' משמש
במה לרבנים ות"ח שונים
הפסיקה ההלכתית המוסמכת
מתפרסמת במאמרים שעל ידי
המכון

כתובת המערכת:

המכון למצוות התלויות בארץ

ת.ד. 176 אלעד 4081003

טלפון: 03-9030580

פקס: 03-9030891

מנויים:

דמי מנוי לשנה: 50 ₪

(דמי משלוח של 6 גיליונות)

**ניתן לקבל את הגליון
בקובץ דיגיטלי ע"י שליחת
בקשה למייל המערכת:**

TNUVOT@MACON.CO.IL

© כל הזכויות שמורות

5 דבר העורך

- 6 **מידע הלכתי** - ראש המכון הגאון רבי **שניאור ז. רוח** שליט"א
א. נתוני שמטה מעודכנים ב. ט"ו בשבט - מצוות הארץ ג. חשש של
מוצרים באיסור 'חדש' בתקופה זו ד. ט"ו בשבט - זהירות מפירות גנועים

גנוזות

- 9 רבי **משה אתורג'מאן** זצוק"ל
קניין עכו"ם בזה"ז להפקיע קדושת הארץ - כת"י 'עת הקץ'

- 13 רבי **שריה דבליצקי** זצוק"ל
מכתבים ותשובות - תרומות ומעשרות

הגות ומחשבה

- 17 הגאון רבי **אברהם יצחק קוק** שליט"א
שנת השמיטה - התבוננות בעיקרי האמונה

- 19 הגאון רבי **אליהו אבא שאול** שליט"א
מצוות התלויות בארץ - כח האמונה והבטחון

מאמרים הלכתיים

- 21 הראש"ל הגאון רבי **שלמה משה עמאר** שליט"א
השקיה נכונה בשנת השמיטה

- 25 הגאון רבי **שניאור ז. רוח** שליט"א
גידולי 'פארן' לגבי קדושת שביעית

- 28 רבי **משה יהודה לנדאו** שליט"א - דין ספיחים בעציצים ובבית

- 34 רבי **אריאל מילר** שליט"א - בירור בענין מנין שנות השמיטה

- 37 רבי **אליאב גורטלר** שליט"א - שיעור ליטול מהעיסה בהפרשת חלה

ביני עמודי

- 39 **הלכה למעשה** - שו"ת מאת ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א
גידולי מים בשביעית * **ממתי צריך לנהוג קדושה בבצל יבש** * אופן בדיקת כרוב בגידול רגיל
* **כשרות - שונות** * תרו"מ ברמת הגולן * **מכתש רמון לעניין גבולות הארץ** * קניית פרחים
בהבלעה * **ביטול ברוב בבישולי עכו"ם** * מעשר לימונים * **תלישת קוצים בגינה** * גיזום לשם
נוי * **עקירת עץ בשביעית** * הנבטת קטניות * **פרחים שנבלו באדנית** * לקיטת עלים שנשרו

- 45 **תגובות והערות** - מאת הרבנים החשובים: רבי יוסף חיים גוטמן, רבי אלעזר הלוי,
רבי ישראל מאיר פלמן, רבי נסים מועלם, רבי אלחנן כהן

אופני בדיקת פירות מחרקים - גב הגיליון

ט"ו בשבט בשנה מעוברת

קושייתם קושי' עצומה, דהרי לעיל י"ד ע"א אמרינן שבט ר"ה לאילנות הואיל ועבר רוב גשמי שנה, פירש"י ועלה שרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה... וכי מפני זה ישתנה שרף האילנות... וא"כ מה לי אם רוב השנים שמו שבט או לא, כיון שעכ"פ עדיין צינה של טבת הוא בשבט אין שרף באילנות ולא יחנטו, ומעשר בתר חנטה אזיל, א"כ מהיכי תיתי לקבוע ר"ה בשבט, ולכאורה צע"ג.

אבל האמת יורה דרכו כי זה הכל נבנה על כלל דכייל ירושלמי לאל גומר עלי, ומייתי ל' ש"ך סי' קפ"ט סק"ג, והשרש **דהטבע משועבדת לתורתנו הקדושה**, ובתולה שנבעלה אף על פי שעפ"י טבע כבר גדלה זמן הראוי שלא יחזרו בתוליה מ"מ כיון שעיברו ב"ד החדש הטבע משועבדת לתורה והוחלש כחה וחזרת בתוליה, וכן מי שנעשה בן י"ג שנה ויום א' עפ"י טבע חזקה שהביא ב' שערות ונמלכו ב"ד ועיברו אפילו בדקנו ומוצאים בו שערות הרי הם שומא ואם כבר אכל חלב ונתחייב חטאת או מלקות נפטר מחיובו ע"י עיבור ב"ד, וכן בן ט' שנים לביאה וכדומה, וכל זה ביאר להדיא בתשו' מהר"י מינץ סי' ט' דמייתי ש"ך הנ"ל, ונאריך בדבריו לקמן אי"ה, והיינו דחידש לן ר"פ בסנהדרין הנ"ל שמע מינה שתא בתר ירחא אזיל, דהוה סד"א דמטעם לאל גומר עלי ישתנו העתים ג"כ, קמ"ל כיון שזה אינו נוגע לתורה משום הכי עולם כמנהגו נוהג לענין קור וחום.

ומשו"ה מספקא ל' לר' יוחנן בר"ה ט"ו הנ"ל כיון דשתא בתר ירחא אזיל וצינה וקור במקומו עומד א"כ אין האילנות חונטים בט"ו בשבט דלבנה אלא בט"ו דחמה, ופשיט ל' דלא כן הוא אלא כיון דזה דבר הנוגע לתורתנו הקדושה משועבדת הטבע לתורה ודיניה, **וחונטים האילנות כמו ברוב השנים בשבט הסמוך לטבת**, ומי שאמר לשמן וידליק אומר לחומץ וידליק והקור לא יזיק, והיינו דכ' תוס' ישראל מונין ללבנה והטבע משועבדת לה.

שו"ת חתם סופר (או"ח יד)

"כי האדם עץ השדה"

עומדים אנו בפתח חודש שבט שבו חל ר"ה לאילנות, המסמל את התחדשות פנים האילן, בו השרף עולה באילנות (ר"ה יד, א, רש"י). משעה שנכנס השרף, טמון באילן כבר כח גדילה וצמיחה מחודשת, ההולך ומגדל אותו עד היותו אילן רב פירות מלא מתוקים. התחדשות זו עוברת מהצומח אל החי ואל האדם. מכאן נשכיל ללמוד שגם אדם צריך להתחדש מבפנים ע"י יניקה מהשורשים, להתבונן ולהודות על כל רגע של חיים שמוזרמת אליו חיות חדשה מבורא העולם.

מגישים אנו בהתרגשות ובתנופת התחדשות לפני הקוראים הנכבדים, ת"ח יושבי אהלים, את הגיליון החדש של 'תנובות שדה', גליון שלישי לשנת השמיטה תשפ"ב, אשר מטבע הדברים עוסק ברובו הגדול בהלכות שמיטה שהזמן גרמן.

בגיליון זה מתפרסמים 'מאמרים הלכתיים' מרבני ישראל, תשובה ממורינו ראש המכון על נושא שרבים נביכו בו, בפירסומים השונים, על מעמד היישוב 'פארן' ועל הגדל מזרחית לנחל הערבה. זאת בנוסף למאמרי 'הגות ומחשבה' שנמסרו לנו ע"י גדולי ראשי הישיבות ומתפרסמים בגיליון זה, מדור גנוזות מכת"י של גאוני וחכמי ישראל, והמדור 'תגובות והערות' שהתחדשנו בו בגיליון הקודם ובי"ה מצא חן בעיני הלומדים בבתי המדרשות וממלא את יעודו להגדיל תורה ולהאדירה.

ב'מידע הלכתי' המתפרסם בראש גיליון זה, מלבד העידכונים מהשטח בנושאי השמיטה, תקבלו מידע חשוב לגבי איסור 'חדש' הנפוץ בשנה הזאת. בנוסף, מידע יקר ערך לקראת ט"ו בשבט. הן על המשמעות ההלכתית לגבי ערלה ונטע רבעי, כולל הדגשים מיוחדים לשנת השביעית, והן על אופני בדיקת פירות נגועים, כולל טבלה מפורטת המתפרסמת בגב הגיליון.

בנוסף תקראו בגיליון, תשובות קצרות 'הלכה למעשה', שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה, מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה שע"י המכון ובשו"ת און ליין. נציין, שבישיבת מוצ"ס מורחבת אשר נערכה בחודש הקודם, ישבו ודנו הרבנים מורי ההוראה ורבני הקהילות בשאלות מצויות שנשאלים בבית ההוראה ובקו ההלכה. דברי הדרכה מעשיים נשמעו בתוך המשא המרכזי ע"י מורינו ראש המכון שליט"א, איך לענות באופן קצר וברור ומאידך להתייחס להשלכות נוספות שלא תמיד השואל מודע אליהם בשאלתו.

'אילן אילן במה אברכך'. לסיום, נברך את המכון למצוות התלויות בארץ' ואת העומד בראשו איש על העדה מורינו הג"ר שניאור זלמן רווח שליט"א.

'פירותיך מתוקים וצילך נאה ואמת המים עוברת תחתך'. פעילות עניפה, ברובה מאחורי הקלעים, אשר מתבטאת בין השאר במחלקת 'מחקר תורני', מחלקת 'הוצאה לאור' אשר בימים אלו יוצא מכת"י ספר 'עת הקץ' על זמן הגאולה והלכות השמיטה, מעבדת מחקר לבדיקת חרקים משוכללת ומאובזרת אשר קנתה לה מקום של כבוד בזכות השילוב של ידע ופרקטיקה. כל זאת מלבד מחלקת כשרות ופיקוח, בית המעשר, בית הוראה, כולל זרעים, ועוד ועוד.

'אלא יה"ר שכל נטיעות שנוטעים ממך יהיו כמותך'. שתזכו להמשיך במלאכת שמים, להנגיש ולהאהיב את התורה וההלכה. אמן כ"ר.

בברכה, העורך

* נתוני השמיטה עד סוף חודש אדר שני
* טו בשבט ומצוות הארץ * חשש של
מוצרים באיסור 'חדש' לשנה זו * טו
בשבט וזהירות מחרקים *

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

מידע הלכתי

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

נתוני השמיטה עד סוף חודש אדר שני

א. ירקות - הירקות המצויים בזמן הזה בשווקים, נלקטו כבר בתוך שנת השמיטה, ולכן הם קדושים בקדושת שביעית. למעט הירקות הבאים שהם תוצרת שיטית, ויגיע מהם לשווקים תוצרת מקדושת שביעית רק לאחר התאריכים הבאים, והם:

בצל יבש לבן - ל שבט, **בצל יבש אדום** - כח אדר א, **שום** - כ אדר א.

הנהגה הלכתית בירקות הקדושים - את כל הקדוש בקדושת שביעית יש לרכוש רק עם הכשר ולנהוג בו לפי מקור הירק. ואם מקורו מחקלאים שומרי שביעית יש לנהוג בירקות קדושת שביעית על כל ההגבלות ההלכתיות.

איסור ספיחין - בירקות ובקטניות שלהלן יש כבר עכשיו איסור ספיחין מפני שנזרעו או הגיעו לשליש בשביעית, והם:

ברוקלי, בצל ירוק, חסה, חציל, כוסברה, כרובית, כרוב אדום, כרוב לבן, כרוב סיני, לפת, מילון, מלפפון, סלק אדום ועלים, סלרי, עגבניה, עירית, פול (בתרמיל), פטרוזיליה, פלפל ירוק, פלפל ירוק חריף, פלפל אדום, פלפל אדום חריף, ציטסה, צנון, צנונית, קישוא, קולרבי, שומר, שמיר, שורש [כרפס], שעועית תרמיל, תות שדה, תירס, תפוח אדמה, תפוז"א בייבי - תפודים, תרד.

בירקות שלהלן יהיה איסור ספיחין במהלך חודשים שבט אדר:

שבט - גזר (א שבט), כרתי [לוף] (א), פטרוזיליה (א), אבטיח (יב), **בצל ראש** (ג).

אדר - **בצל יבש לבן** (יד אדר א), **שום** (ז אדר ב), **בצל יבש אדום** (יב אדר"ב), **אפונה** (כג אדר"ב).

הנהגה הלכתית בירקות של ספיחין - כל ירק שיש בו איסור ספיחין הרי הוא אסור באכילה. לכן אין להשתמש בירקות אלו ללא הכשר. [בגיליון 'תנובות שדה' הקודם, ביארנו ב'מידע הלכתי' על המשמעות של ההכשרים השונים בזה].

ב. פירות - בפירות הבאים יש לחוש כבר לקדושת שביעית ולנהוג בהגבלות של קדו"ש, והם: אתרוג, אוכמניות, פיאטיה אדומה וצהובה, קובו, קרמבולה.

בפירות שלהלן יתחיל קדושת שביעית במהלך חודש אדר:

שסק (אדר א), **אפרסק** (אדר ב), **נקטרינה** (אדר"ב), **ענבים** [למאכל] (אדר"ב), **שזיף יפני** (אדר"ב).

ג. פרחים - ישנם פרחים שיש לחוש שנזרעו באיסור לאחר כניסת השמיטה, ויש לוודא את כשרותם, כדי להימנע מלסייע לעוברים על איסורי שביעית.

להלן רשימת הפרחים שכבר יש לחוש לגבם כי הם מזריעת שביעית:

אסטר ורדה, אסתר שורש, דרבנית, ורניקה חמנית, חרצניות, טווידה, כלנית, ליזי אנטוס, מנטור נורית, נץ חלב [דוביוס], סולידגו, סייפן, פרזיה, ציפורן, ציפורן ברבטוס, קאלות לבנה וצבעונית, קרסיפדיה, שושן [ליליות], תגית.

ט"ו בשבט ומצוות הארץ

ערלה ונטע רבעי - מי שבחצירו אילנות שניטעו בשנת תשע"ט והסתיימה נטיעתם עד סוף היום של טו באב, כיון שנקלטו שלושים יום קודם סוף השנה. הרי שהם יוצאים מערלה ונכנסים לשנת הרבעי, בחלוף טו בשבט תשפ"ב הבעל"ט.

בעצים רבים המעבר הוא חלק יותר, כיון שעיקר הפריחה החדשה מתחילה רק לאחר טו בשבט בימים רבים. אולם פירות, כגון עצי הדר, ובעיקר לימון, אתרוג ודומיהם, מצויים כבר הפרחים על האילן ואם לא הורידו את הפרחים בזמן, יש גם פירות ערלה על העץ. מידי שנה אנו מקבלים שאלות ובירורים, מה לעשות לאחר מעשה ובדיעבד.

על כן אני מזכיר לבעלי העצים, לרדת בטו בשבט אל האילן, וכל הפרחים שכבר נפתחו וק"ו פירות להסיר מהאילן לגמרי. רק הפרחים הסגורים לחלוטין אפשר להשאירם על האילן. וכל הפירות החדשים שיצאו לאחר טו בשבט, יהיו שייכים לשנת הרבעי. [הגם שמעיקר הדין רק משלב שהפרי הגיע לבוסר חלים עליו דיני ערלה, ורק אז צריך להוריד ולשרוף כדין ערלה, מכל מקום נוהגים להחמיר ולהוריד כבר משלב קודם הבוסר שהוא שלב הסמדר, ושלב זה הוא לאחר נפילת הפרחים שניכר יציאת הפרי, אולם כל עוד שהפרי סגור לחלוטין, אפשר להשאירו על העץ ואין חובה להורידו, וכל שיפתח לאחר טו בשבט יהיה שייך כבר לשנת הרבעי, וכ"כ בעניותי בשו"ת חלקת השדה ח"ג, ובעץ השדה פרק יא, יעו"ש].

ערלה בשנה השביעית - אחת מההגבלות של פירות שביעית שאסור לאבדם. בנוסף בין איסורי המלאכות בשנת השבע שאסורים הגיומים כשמטרתם להצמיח את הגידולים האחרים [ומכאן הבעיות ההלכתיות הקשות במלאכת "דילול" בשנת השמיטה, ועוד]. אולם בפירות שהם ערלה הדין הוא:

❖ מותר להוריד ולשרוף או לקבור את פירות הערלה, כיון שאינם קדושים בקדושת קדושת שביעית [וכמו שביארתי בשביטת השדה פ"ט ס"ז].

❖ כמו כן מותר להוריד את פירות הערלה מן העצים, כיון שאין מטרתו להוסיף כח וצימוח לעצים [וכמו שביארתי שם בפט"ו סט"ז].

נטע רבעי בשנה השביעית:

❖ נטע רבעי נוהג בשנת השמיטה. ולכן יש לציין בשלט שהפירות הם רבעי, והבא לאוכלם יחללם כדין. גם הבעלים או האוצר בית דין, יכולים לחלל פירות רבעי, למרות שאין הפירות ברשותו, אלא הפקר לכל, מכל מקום מותר לחלל דבר שאינו ברשותו.

❖ האם צריך להוסיף חומש, יש ספק בדבר ונחלקו הפוסקים בזה, והנכון הוא, שיש להוסיף חומש, אלא שלא יכניס את החומש בתוך הפרוטה, כיון שיש צד שפטור מחומש ונמצא הרבעי מתחלל על פחות מפרוטה, אלא יחלל על פרוטה ורבע, וכמובן אם הוא מגוי על "בית המעשר" ומחלל על פרוטה של הקרן, הוא פטור כלל מלהוסיף חומש.

❖ כאשר מחלל את קדושת הרבעי, אין המעות נתפסים בקדושת שביעית, כיון שאינו מתכוין לחלל אלא את קדושת הרבעי ולא את השביעית.

חשש של מוצרים באיסור 'חדש' בשנה זו

כידוע באירופה עיקר החשש של 'חדש' הוא בשעורת קיץ [הזריעה נעשית במהלך חודש מרץ עד תחילת אפריל, אולם זה משתנה בהתאם למזג האוויר, שאם הוא קשה כגון ריבוי שלגים או שטפונות, אז הוזריעה מתאחרת]. ובצפון ארה"ב החשש הוא גם בחיטה, ובפרט בחיטת דורות לתעשיית הקוסקוס והפסטה המיוצאת למדינות רבות בעולם שם בתקופות מסוימות כל התוצרת הזו היא בחשש 'חדש' וכמו המצוי במדינת מרוקו בכל שנה ושנה כאשר מחודש דצמבר למנינם רוב ככל תוצרת הקוסקוס והפסטה במדינה זו עשויה מסמולינה שהיא מגידול 'חדש' של נכרי בחו"ל ואסורה מדין תורה

ט"ו בשבט והזהירות מחרקים | מידע הלכתי

לדעת מרן השו"ע. המשתנה הגדול הוא מתי חל חג הפסח, לדוגמא בתש"פ פסח יצא מאוחר יחסית [9 באפריל] כך שהרוב נזרע לפני כן וממילא לא היה חשש חדש באותה שנה כמעט. מאידך בשנה הארונה בתשפ"א חל פסח ב - 28 במרץ, כך שהסיכוי גבוה מאד שהשעורה באירופה תהיה אסורה באיסור חדש בחודשים אלו. כמובן שלאחר הפסח תשפ"ב זה יהיה מותר. [בשנה הנוכחית תשפ"ב יוצא בע"ח חג הפסח ב - 16 באפריל, כך שהחשש כמעט ולא יהיה בחורף הבא]. באופן כללי, זריעה לאחר פסח תשפ"א הניבה תבואה בתחילת חורף תשפ"ב, ויש בזה כמה נפ"מ למעשה:

א. לגבי משקה הבירה וכלל תעשיות המורכבות מחומר 'לתת-מאלט'. התהליך של ייצור חומר זה כולל הנבטה באמצעות לחות וחום נמוך, כאשר התוצאה היא הלתת הנקרא מאלט, שהוא חומר הגלם של הבירה. כאשר תהליך ההנבטה הוא קצר של 6-7 שעות. בהמשך בתהליך ייצור הבירה, כולל זמן שהיה לפני השיווק, כ 40 יום באם העבודה ברצף, ובמצאיות זה תהליך שלוקח בדרך כלל כחודשיים, ועוד כשבועיים הובלות לעולם. לכן בצריכת בירה בעולם, צריך לחשב את כל האמור ברכישת בירה בחו"ל שבתקופה של כחודשיים החל מתחילת חודש אוקטובר, יש לחוש לאיסור 'חדש' [כולל עם כשרות], לאחר שהרבה מועדי הכשרות בחו"ל נותנים כשרות על 'חדש' של נכרי בחו"ל ושלא כדעת השו"ע]. לגבי המאלט, שכמובן החשש הוא מידי בתוספת זמן ההובלה בלבד.

ב. מן המוצרים המפורסמים שיש צורך להזהר בהם ביותר, זה דגני בוקר המשווקים מאירופה, כולל עם כשרות, יש בזה חדש כיון שמוצרי הלתת והמאלט משמשים כמרכיב במוצרים אלו. בימים אלו התקבל ערכון מבית דין מנצ'סטר, על החברה המפורסמת בעולם לייצור דגני בוקר 'קלוגס', ולהלן עיקרי הדברים:

כל דגני הבוקר עם הכשרות שלהם MK, המכילים כל אחד מהמרכיבים הבאים: קמח שעורה, תמצית לתת, קמח שיבולת שועל, פתיתי שיבולת שועל וסובין חיטה. אם תאריך הייצור שלהם הוא לאחר 01/11/2021, הם בחשש של 'איסור חדש' של נכרי בחו"ל. וצינו במכתבם שיוצא מן הכלל, הם הדגנים שהם עם קוד: 0345 או 0346 אשר מודפס על האריזה, והם ללא חשש איסור חדש, מלבד הסוגים הבאים: K Special, Froot Loops, Rice Krispies. Multigrain Shapes, & All-Bran Original. בנוסף, שיבולת שועל של Mornflake, Nestlé Cheerios וקורנפלקס ללא גלוטן, הם ישן. לבסוף, הם מצהירים שכל זה לתוצרת המשווקת בחו"ל, אולם התוצרת המשווקת בארץ ישראל, עם אישור הרה"ר לישראל, הכל 'ישן', ללא חשש 'חדש'.

לסיכום, מוצרי דגן במדינות חו"ל יש לברר היטב שאין התוצרת באיסור 'חדש', ויש לדעת כי ועדי כשרות רבים, כולל 'מהדרין', מרשים לעצמם להקל בסוגיא זו נגד דעת מרן השו"ע שהכריע למעשה שדבר זה הוא איסור תורה, ויש להזהר בזה במדינות בארה"ב, אירופה ועוד.

ט"ו בשבט והזהירות מחרקים

המנהג להרבות באכילת פירות בט"ו בשבט הוזכר לראשונה בספר 'המחזור הגדול' לרבי בנימין הלוי אשכנזי רב לקהילות האשכנזים בסלוניקי. כן הוזכר המנהג בספר תיקון יששכר לרבי יששכר אבן סוסאן מחכמי מרוקו שעלה לארץ ישראל והתיישב בצפת ולמד תורה אצל המהר"ל"ח, והגדיר זאת כמנהג האשכנזים. אולם לאחר זמן זה התפשט בכל קהילות ישראל בפרט אחר שהופצו ותוקנו תיקונים ותפילות מיוחדות שנתפרסמו בכמה חיבורים. כדי שחלילה סניגור לא ייהפך לקטיגור, יש להכין עצמו לפני האכילה, ולבדוק את המזון שחייב בדיקה, שלא יכשל חלילה הוא או מבני ביתו.

טבלה על נגיעות המצויה בפירות ט"ו בשבט ראה בגב החוברת

והיה רצון מפני אלוקי השמים, שיתברכו כל פירות האילנות למטה, ויושפע שפע ברכה והצלחה ממקור האיל"ן למעלה, עלינו ועל כל עמו ישראל בכל אתר ואתר. (מתוך התפילה על האתרוג לרבינו הב"ח זיע"א)

**בברכת התורה
שניאור ז. רווח**

קניין עכו"ם בזה"ז להפקיע קדושת הארץ

קודם כל ראיתי לחקור אם יש לגויים הללו, שהארץ כבושה תחת ידם בזמן הזה, דין גוי שקנה קרקע בא"י. שנחלקו בו רז"ל אם יש לו קניין להפקיע או לא. דלכאורה נראה, דעד כאן לא נחלקו אלא בגוי שקונה קרקע במעוהו מישאל ברצונו הטוב, שיש כאן קניה וזכיה כדין, בהא הוא דנחלקו, אם יש כח בקנייתו זאת להפקיע א"י מקדושתה לעניין חיוב מעשרות, או לא. אבל בגויים הללו שעמדו עלינו בחטאינו, כי ברשעת הגויים האלה, לקחו הארץ מידינו בחזקה בגזילה וחמסנות במלחמה וביד חזקה, איכא למימר דכו"ע מודו שאין להם בה קניה כלל, ולא שום זכייה, אלא דין גולן להם, ובגולן כו"ע מודו דלא זכה, דקרקע אינה נגזלת, והארץ לעולם עומדת ברשות מרה קמא, אפי' אם עמד גולן אחר וגזלה מן הגולן הראשון, או קנאה אחר ממנו, או נתנה לאחר, אין דינו של שני אלא עם בעליה הראשונים.

או דלמא כיוון שכבשוהו ע"י מלחמה, זכו בה מדינא דמלכותא, שכן הוא חק ונימוס המלכים מקדם קדמתה 'כל דאליה גבר', וזוכה מדינא דמלכותא בארץ שהם נלחמים עליה זה עם זה, כדאשכחן בעמון ומואב שטיהרו בסיוח², וכפתורים שירשו ארץ העמים, ואדום שירשו הר שעיר, ועמון ומואב שירשו ארץ רפאים, וכאלה רבות. כי כן חק המלכים הנלחמים זע"ז, כידוע ומפורסם במקראות שהם זוכים בארץ שכבשו להיות כשלהם.

וממ"ש הרב המבי"ט בשם מהר"ש סיריליו בפסקו הנז', כתבו הגאונים והרמב"ם שאין קניין לגוי להפקיע הארץ מחיובה ממעשרות ומשביעית, והשבאים שהחזיקו בה אין להם בה חזקה, דקרקע אינה נגזלת ונחמסת, ועדיין היא ברשותינו לעולם, אע"פ שנלקחה הארץ ממנו וכו'. נראה דשניא היא א"י מכל הארצות, לפי שאלהי עולם ה' נתנה לאבותינו ולנו בברית עולם ובשבעה, ירושת נחלה שאין לה הפסק לעולם ועד.

ואף שבחטאינו גלינו מארצנו ונחלתינו נהפכה לזרים כמ"ש 'אדמתכם לנגדיכם זרים אוכלים אותה'³ ועינינו רואות וכלות ואין לאל ידינו, אין להם בה שום זכיה של כלום, מדינא דמלכותא. כי לא נאמר דינא דמלכותא הנז', אלא לגבי שאר ארצות, ולא לא"י. וא"כ בנד"ד שהיא גזולה תחת ידם, כי לא זכו

א. כפי שכתבנו בגליונות קודמים, כת"י רבי משה אתורג'מאן זצוק"ל מהעיר תאפילת שבמרוקו, מחותנו של בעל ה'אביר יעקב' רבי יעקב אבוהיצרא זיע"א, מלפני 200 שנה. ספר זה יוצא כעת לראשונה עם הארות ותוספות מרבני המכון ובעריכת הרה"ג רבי יחיאל רווח שליט"א. הקטע שלפנינו מתוך מאמר בספר 'עת הקץ'.

ב. גיטין דף לח, א.

ג. ישעיה א ז.

קניין עכו"ם בזה"ז להפקיע קדושת הארץ | גנוזות וכת"י

בה מדינא דמלכותא, כו"ע מודו, דאין להם בה קניין של כלום, להפקיע אותה מקדושתה. ובוזה לא נחלק אדם מעולם, אלא הרי הם כמי שגזל מישראל, וחורש וזורע אותה שלא ברשות, ואוכל פירותיה בזרוע, שהקרקע נשארה בחיובה ביד ישראל, כאשר היתה באמנה איתו.

נחלת ארץ ישראל לא תפקע מכח הכיבוש אך כל זמן שהארץ בידם יש להם זכיה

ברם כי דייקנן שפיר אשכחן דגם לגויים הללו יהבינן להו דין גוי שקנה קרקע בא"י, דאיפליגו ביה רבנן בגיטין פרק השולח שאע"פ שאין לאומות הללו זכיה בא"י, לענין שתצא הארץ מרשותינו ותחשב כארצם ונחלתם, מצד שכבשו אותה מידינו במלחמה, כדין מה שזוכים בכיבוש שאר ארצות, מחק דינא דמלכותא, דשניא היא א"י מכל הארצות מטעם שכתבנו לעיל, והארץ לעולם עומדת בחזקתינו, לנו ולבנינו אחזות עולם מאבותינו, שאפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בה, אין מזיזין אותה ממקומה.

מ"מ לענין לאכול פריה וטובה כל זמן שישראל בגלות שא"י עזובה נטושה ורטושה בידם, יש להם בה זכיה להאי מילתא מחוק דינא דמלכותא, שכל מלך שהיא עתה תחת ידו, זוכה בה לאכול מפירותיה לעובדה ולשומרה, עד שיבואו בעליה ויתבעו אותה מידו, בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה, כדין מחזיק בנכסי רטושין שנתבאר ענינם ודינם בחושן משפט סימן רפ"ה, והיא הקרקע שהניחו אותה בעליה וברחו להם לנפשם מחמת חמת המציק עד יעבור זעם.

ויש בזה שני מינים, חד הא דאמרן. והשני, מי שהניח קרקעו לדעת ויצא, לראשון מעמידין אפוטרופוס לפקח על נכסיו, ולשני, מניחים אותה כמות שהיא, ביד מי שהיא עתה בידו, עד בוא בעליה, יעו"ש כמה חילוקי דינים בזה.

הצד השובה שבהם, דקרקע כזו היא נכסי נטושין ורטושין, והיכא דלא שייך ביה העמדת אפוטרופוס, כנ"ד שאין לנו מלך ולא סומך ולא שר תומך, יתומים היינו ואין אב, ואין איש בארץ עומד בפרץ, שיעמוד כנגד האומות הנז', להוציא גזילתינו מתחת ידם ולפקח על נכסינו, הדין שוב בשניהם, שתשאר הקרקע ביד מי שהיא עתה בידו, עד שיבואו בעליה ויוציאנה ממנו.

וכמו כן אירע לנו אנחנו בעוונותינו, כי מיום שגלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, נשארה ארצנו חריבה ושוממה נטושה ורטושה היינו עזובה. וכמו שכן קראה הפסוק כדכתיב 'והארץ תעזב מהם' ומתרגמינן וארעא תרטיש מנהון. והמלכים נלחמים עליה 'כי הנה המלכים נועדו' זה רוצה לקחתה שתהיה תחת ידו, וזה רוצה לקחתה, וכל מלך שידו תקיפה על חבירו שולט בה קצת זמן, עד שיבוא המלך האחר ויקח ממנו, כמו שהיה הענין מחורבן בית ראשון ואילך, שמתחילה היתה ביד מלך בבל ואח"כ ביד מלכי מדי ופרס, ואח"כ ביד מלכי יוונים, ואח"כ ביד מלכי אדום, עד שבאו מלכי הישמעאלים ולקחוה מידם, אשר כהיום הזה היא עדיין תחת ידם. בוודאי הוא דלענין זה יש להם בה קצת זכיה, שהמלך שיקח אותה מיד חבירו בכיבוש מלחמה, הוא זוכה בה מחוק דינא דמלכותא, שתהיה א"י תחת ידו, לאכול פריה וטובה, עד שיבואו מי שיוציאנה מידו.

וזאת הזכיה שיש להם מדינא דמלכותא לעניין הנז', הוי דינה כדין קניה, אע"פ שאין הנידון דומה לראיה לגמרי, דהתם הוא קונה במעותיו, ומרצון ומדעת מי שמכרה לו, ולא תצא מתחת ידו רק כשימכרנה לאחר או יתנה לו, משא"כ כנ"ד שאין בדבר קניין ומכירה מהבעלים, רק זכיה בנכסי רטושין בהמשך שני גלותינו, ובמשלם שניא אלן תפוק ארעא דא בלא כסף^ד, ותחזור לבעליה כבתחילה. כי גם עתה שהיא תחת ידם, ברשות מרא קמא קיימא, כי לא מכרוה ולא משכנוה, ומעיקרא בגזילתה באה ונתגלגלה

ד. בתום שנים אלו תצא קרקע זו בלא כסף, בבא מציעא ס"ז, ב.

לידם, כי ירושת ישראל ונחלתם בא"י מאבות העולם אין לה הפסק, שזכות אבותם מסייעתם, וצדקתם עומדת לעד, וכבר הבטיחנו יוצרינו שתחזור לדינו, 'כי עד צדק ישוב משפט'.

ראיות מהירושלמי שיש זכיה לנכרים בגלות מכח הכיבוש

וכיון שכן מצינן למימר גם בגויים הללו דין גוי שקנה קרקע בא"י דאיפליגו ביה רבנן אם יש לו קניין להפקיע או לא. וראיה לדבר מדאמרינן בריש פרק שני דדמאי בירושלמי, אהא דתנן, 'ואלו מתעשרין בכל מקום, דמאי, אמר רבי אלעזר לא שנו אלא בלוקח מירשאל, אבל בלוקח מן הגוי ודאי. רבי יוחנן אמר לא שניא היא הלוקח מירשאל היא הלוקח מן הגוי דמאי. רבי אלעזר סבר מימר רוב ארץ ישראל נתונה ביד גויים. ורבי יוחנן סבר מימר רוב ארץ ישראל נתונה ביד ישראל וכו'. מתניתא מסייע לרבי אלעזר, הלוקח מהתגר דמאי, בד"א בזמן שרוב מכנסו מירשאל, אבל אם לוקח מן הגוי ודאי. מתניתא מסייע לרבי יוחנן תני רבי נחמיה אמר אחד גוי ואחד ישראל ואחד כותי ואחד עם הארץ פעמים שהוא לוקח פעם אחת מהגוי פעם אחת מירשאל דמאי. רבי חייא בר אדא בעי קומי רבי מנא, ממי לקח האיש הזה, נאמר מירשאל דמאי מן הגוי ודאי, תפתר שהיה התגר גוי, וגוי וירשאל מטילין לפניו דמאי, עכ"ל יעו"ש.

ועוד ראיה מדאמרינן התם בפרק חמישי^ה, אמתניתין דקתני מעשרין משל ישראל על של גויים ומשל גויים על של ישראל ומשל ישראל על של כותים וכו'. מתניתין רבי מאיר היא דאמר אין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיעו מיד מעשר. רבי יהודה ורבי שמעון אומרים יש קניין לגוי לפוטרו מן המעשר וכו'. ושם נאמר, אמר רבי אחא בימי רבי הושעיא בקשו למנות על הר המלך לפוטרו מן המעשרות, אמרו יבוא רבי הושעיא, לא הספיק לבוא עד שנטרפה השעה. רבי יהודה בר פזי בשם רבי הושעיא הלכה כר"ש וכו', עכ"ל יעו"ש.

וידוע הוא דבימי רבי הושעיה רבו של רבי יוחנן ובימי רבי אלעזר ורבי יוחנן הייתה הארץ ביד נכרים השולטים בארץ בעת ההיא, תחת ממשלת המלך שהייתה א"י תחת ידו באותו זמן. ומה שאמר ר"א 'רוב א"י ביד נכרים' וכו', וכן מ"ש 'בקשו לימנות על הר המלך לפוטרו מהמעשרות', לא היה התם לנכרים ענין קניה במעות מירשאל, כי הוא אומר שרוב הארץ היא תחת יד נכרים, והיינו העניין מה שהארץ כולה בידם בזמן הזה, בלא כסף ובלא מחיר, ולא שום קניין מירשאל, רק מה ששולטים בארץ, דנחשב להם זה כקניין מצד דינא דמלכותא, לענין מה שזוכים לאכול פריה וטובה כל זמן שהיא נטושה ורטושה, וקאמר התם על הר המלך דבקשו לפוטרו, מחמת דסברי הלכה כר"ש דאמר יש קנין, וכדר' הושעיא דאמר הכי, כי על כן שלחו להביא ר' הושעיא שימנה עמהם על כך אלא שנטרפה השעה ונתפזר הוועד.

הא קמן, דגם בגויים הללו שייכא פלוגתא הנז' אם יש קניין או לא. וא"כ בנד"ד נמי חזר הדין לסיני, אם יש קניין או אין קניין. וכבר איפסיקא הלכתא כמ"ד אין קניין, הלוא היא כתובה על ספר חזקה, הלכה פסוקה, ב"ד חזקה, הלכה זו העולה בפרק א' מהלכות תרומות, וז"ל 'גוי שקנה קרקע בא"י, לא הפקיעה מן המצוות, אלא הרי היא בקדושתה, לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו, אינה ככיבוש יחיד, אלא מפריש תו"מ ומביא ביכורים, והכל מן התורה, כאילו לא נמכרה לגוי מעולם, ויש קנין לגוי בסורייא להפקיע מן המעשרות ומן השביעית כמו שיתבאר', עכ"ל.

ה. תהילים צד, טו.

ו. שרוב מכנסו מירשאל, היינו שזה התגר רוב הפעמים לוקח מירשאל.

ז. ירושלמי דמאי פ"ה ה"ח.

דעת הרמב"ם להלכה שאין קניין לעכו"ם וחזר בו ממה שפסק בפיה"מ

ואע"ג שבפירושו למשניות שמעינן ליה איפכא, כמבואר בדבריו במס' פאה פ"ד¹ בההיא דלקט שכחה ופאה של גוי חייבין במעשר אא"כ הפקיר, וכן בההיא דמעשרין משל ישראל על של גוי וכו'², דקאמר התם זו דעת ר"מ דס"ל אין קניין לגוי בא"י להפקיע מן המעשרות. ולמדו מן הענין הזה, כי הגוי כשיקנה קרקע בא"י יהיו פירותיו חייבין במעשר כמו פירות ישראל, ולפיכך מעשרין מזה על זה, וזה דעת ר"מ ואינה הלכה, אלא יש קניין לגוי בא"י להפקיע מן המעשרות, עכ"ל. וכ"כ עוד בפ"ב דמכשירין³, באוצר שהיו ישראל וגוי מטילין לתוכו, כבר ביארנו בסדרים הקודמים שר"מ לבדו הוא שאמר אין קניין לגוי בא"י וכו', יעו"ש.

אנו אין לנו אלא מ"ש בחיבורו, כי בפירושו למשניות הלך בזה אחר שיטת הירושלמי, דאוקי להך משניות בהכי, וסב"ל דיש קניין⁴. ובחיבורו חזר בו והלך ע"פ פסק ההלכה כמ"ש בתלמודא דידן, דעליה סמכינן נגד הירושלמי, ומשום הכי הביא ההיא מתניתין דלקט שכחה ופאה של גוי בחיבורו להלכה פסוקה, כי פסק כמ"ד אין קניין, כמו שביאר כאן, וזה א"צ לפנים.

ומה שצריך לפנים הוא פירוש דברי הרמב"ם הנז' במה שפסק אין קניין, דמין הבין בדבריו דר"ל דלא אמרינן אין קניין אלא בחזר ישראל ולקחה מהגוי, אבל בעודה ביד גוי מופקעת היא כמס"ל. ורואה אני שגם הרב כפתור ופרח קאי בשיטת מרן בפירוש דברי הרמב"ם הנז', שכ"כ בפ"ד ז"ל⁵ 'הרמב"ם מפרש אין קניין כמו יש קניין לפירוש⁶, דלדעתיה, כל זמן שהקרקע ביד גוי, הפירות פטורין, עכ"ל.

ודיוק הרבנים הנז' ממ"ש 'לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד' וכו', ולא היא, דטעמא דנקט הרמב"ם למילתיה הכי, הוא משום דבעודה ביד גוי, אריא רביע עליה, ואינו יכול לקיים בה המצוות כרצונו, עד שיקנה ממנו, משום הכי כתב 'לפיכך אם חזר ישראל ולקחה' וכו', וטעמא דאמר 'ולא הוי ככיבוש יחיד' הוא לאפוקי ממאן דאמר יש קניין, דלדידיה כבר היה זמן שהיתה מופקעת מקדושתה בעודה ביד גוי, והיה עולה על הדעת להסתפק בכך, שמה הוי ככיבוש יחיד כשחזר ולקחה ממנו, שהיא מתקדשת מחדש עתה בידו, בלקיחתו אותה מהגוי.

אבל אי אמרינן אין קניין, אין מקום להסתפק בספק זה כלל, דמעיקרא לא פקעה קדושתה בשום זמן, גם בעודה ביד גוי, דגם בהאי שעתא בקדושתה קיימא, והשתא דחזר ולקחה, הוי כמי שלא נמכרה לגוי מעולם. ומ"ש 'והכל מן התורה' לאו למימרא דמקודם בעודה ביד גוי אין בה חיוב תורה, שהרי כתב בסמוך לזה⁷, בלוקח פירות מן הנכרי ונתמרחו ביד ישראל, שהוא חייב להפריש מן התורה, אלא שנוטל דמים מן השבט⁸, מטעם דא"ל אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעויי דינא בהדיה. וכן בדינים שסידר אח"כ שם, דיש מהם מדאורייתא ויש מהם דרבנן.

אלא היינו טעמא דנקט הכי, משום דרצה למינקט מילתא פסיקתא, דבעודה ביד גוי, יש בזה כמה חילוקי דינים שיש מדאורייתא ויש דרבנן ויש שמפריש ומעכב לעצמו ויש שמפריש ועושה חשבון עם הכהן ויש שחייב ליתן הכל לכהן, משא"כ בחזר ולקחה דהוי הכל מן התורה, כאשר היתה באמנה אתו, ואין שום חילוק בדבר, והרי הוא כמבואר.

ח. משנה ט.

ט. דמאי פ"ה מ"ט.

י. משנה י.

יא. ועי' בפהמ"ש להרמב"ם הוצאת הרב קאפח שבגירסתו בכל המקומות חזר בו הרמב"ם ותיקן במהדורה האחרונה של פירוש המשניות שאין קניין, כמו שפסק בחבורו, וכך הוא בתשובות הרמב"ם סי' קכט.

יב. שם פ"א מהלכות תרומות הלכה י"א.

יג. משבט לוי, והיינו מן הכהן.

הגאון המקובל
רבי שריה דבליצקי
זצוק"ל

מכתבים ותשובות^א

תרומות ומעשרות

אודות הפרשה הכללית של תרו"מ מהתבואה בארה"ק שברכוש המדינה שאין עליהם שום בעלות פרטית, אם לחשוש לחסרון בעלים שלא יוכלו לעשות שליחים להפריש מהם תרו"מ

בס"ד יום ז' סיון תשד"מ

למע"כ ידה"נ הרב הגאון הנעלה מזכה הרבים וכו' מוה"ר ר' ... שליט"א
שלו' וברכה וכטו"ס.

כת"ר שליט"א כמה וכמה פעמים פנה אלי בבקשה שגם אני אסכים למה שכת"ר העלה בקונטרסיו החשובים לפקפק אודות הפרשה הכללית של תרו"מ מהתבואה, הנעשית בארה"ק מחמת חשש של חוסר בעלים וממילא אין מי שיוכל לעשות שליחים.

הענין והנידון הזה הוא עמוק ואין להגיע לתכליתו בלימוד ועיון מקופיא. ומשום זה אי אפשר לנו להרוס בית כנסת זה עד שיבנה בית כנסת אחר, ועצה אחרת ברורה להציל המון עם מטבל עדיין אינני רואה, דהרי כת"ר ג"כ בודאי יודע עד כמה המון עם רחוקים מענין המעשר בעו"ה וסומכים בסמיכה כל דהוא על זה ועל זה ואי אפשר כלל עפ"י רוב להשפיע שיעשרו בביתם כל דבר ודבר כדין. על כן אסור לעת עתה להרוס תקנה זאת.

אבל כל מי שהוא בגדר לומד תורה וכ"ח ת"ח בודאי שעליו חובה רמיא להנהיג בביתו ואת עצמו לעשר כל דבר ודבר בעצמו בביתו, ועי"ז לא יבוא למכשול לעולם.

ומה שכתבתי דאין להגיע לתכליתו בלימוד ועיון מקופיא, פשוט דהכוונה היא עלי ולא על כת"ר שליט"א שעמל רבות בזה בעמלה של תורה והעלה להלכה כפי מה שהעלה. ויהי ה' אלקי עמו שהלכה כמותו בכל מקום.

בברכת התורה והמצוה

יד"ע שריה דבליצקי

א. מכתבים ותשובות שהשיב רבינו זצוק"ל לשואליו ונסדרו על ידו. נמסרו לנו ע"י נכדו הרה"ג חיים מרדכי דבליצקי שליט"א ותשאות חן חן לו.

בענין המנהג כשמפרישים תרו"מ בבית שלוקחים הרבה יותר מאחד ממאה

הנה מה שנהגו כשמפרישים בבית תרו"מ שלוקחים הרבה יותר מאחד ממאה באומד, והיותר מאחד ממאה נעשה כולו תרומה גדולה, האם אין בזה משום הפסד אוכלים שלא לצורך כיון שכל זה הולך לאיבוד. הנה כבר דיברו בכעין זה בספר זאת התרומה עמ' ק"ל ובספר דרך אמונה ח"ב פרק ג' מהל' תרומות הל' א' בציון ההלכה ס"ק י"ז. ובדרך אמונה שם מביא בכעין זה לספר התרומה שחשש לזה כנראה משום הפסד אוכלין. והיה מן הראוי תמיד לשקול כל ההפרשה שיהיה בה אחד ממאה ועוד משהו ושלמשהו הזה לא יהיה קצבה, דהיינו שלא יעשה לו נהג שהמשהו הזה יהיה למשל שני גרם דאז יש לחשוש להא דאין מפרישין תרומה גדולה במשקל ובמידה אלא יהיה פעם ככה ופעם ככה אבל תמיד באופן מועט.

אבל למעשה לא מקפידים ומפרישים הרבה יותר ודהיינו מקילו פירות שצריך להפריש 10 גרם ועוד משהו לתרו"ג, מפרישים לפעמים גם שלשים גרם וכדומה.

ולמעשה נראה דאין להקפיד על זה כל כך, דבלאו הכי אין אנו נזהרים כל כך בהפסד אוכלים ואי אפשר לחייב כל אחד בביתו שבכל דבר שמפריש שיהיה לו משקל ומידה ובפרט בכמויות קטנות, ואם נבוא להזהיר בזה יש לחשוש עוד שיקחו כמות קטנה יותר מאחד ומאה ולא תתקיים הפרשה כלל. לכן אין להקפיד בזה כל כך, וקראתי אמנם שהגאון הצדיק ר' שמואל אהרון יודלביץ זצ"ל כן היה שוקל בכל פעם, בכדי לא להרבות בזה. אבל בכללות אין להקפיד בזה כל כך, כנלענ"ד וכן הוא עפ"י המנהג.

ומה שרצו לומר דאין בזה הפסד אוכלין כיון שהוא רק אומר בפיו, לא הבנתי דהרי ע"י אמירה זאת מוכרח שילך לאיבוד ופשוט.

לעשר מקופסאות סגורות כשלא רוצים לפתוח את כולן

(העתק ממכתב)

ליל ב' דר"ח תמוז תשל"ח

מותר לעשר מקופסאות סגורות כשלא רוצים לפתוח את כולם כעת.

אף שקופסאות שבפתיחתן לא ישמר המאכל מחוייבים דוקא לפתוח דאם פתיחתן הוא כבסגירתן שישמר באותו מצב אז סגירתן לא חשיבא סגירה ואין מחוייבים לפתוח, מ"מ יש להקל דלא מיבעיא אם יש איזה השגחה מהרבנות על זה שאז נוכל לתת לזה דין דמאי ודמאי ניטל שלא מן המוקף לדעת הגר"א ביור"ד של"א סע' צ"ב אף דלהר"ש ומאירי חלה גם דמאי בעי מוקף, הרי עוד טעם יש דאם קשה לעשר מן המוקף מותר גם שלא מן המוקף וכאן יתקלקלו הקופסאות שיתפתחו אם לא שגם אותם יאכלו כעת. אבל יש כאן מניעה אחרת דבשלמא בקופסאות ליפתן וכו' המכילים מין אחד, ניחא, אבל בקופסאות מלפפונים חמוצים וכה"ג שיש בהם גם תבלינים כשום ופלפל חריף יכול להיות שבקופסא אחת יש ובשניה אין ואולי בזו שאני לוקח אותה למעשר, אין, ובשאר יש, ולעשר מן הטעם על הממש אינו פשוט כל כך וצ"ע בזה. כמו כן צריך תמיד לבדוק אם סימני הזיהוי של התאריכים זהים מכל הקופסאות שרוצים לעשר כעת.

סכין שבלע דמאי מדבר חריף מה דינו

שאלה: קנו ירקות וחתכו עם סכין למעשר כנהוג וביניהם היו ירקות דברים חריפים ושכחו ולא שמו הסכין על יד הירקות בשעת המעשר כדי שהמעשר יעלה גם על הבלוע בסכין וכמו שהזהיר ע"ז בספר הגעלת כלים דף ס"ב הערה י"ז, אם כן מה דין הסכין.

תשובה: יש להסתפק אם הסכין דינו כפירות שנמצאו בצד הערימה שמועיל מה שעישרו גם עליהם וכתוספתא תרומות פ"ג, ובמשנה פ"ה דמעשרות מ"ד, ורמב"ם פ"ד דתרומות הכ"א, וספר אר"י להגר"מ ט, או שתנאי בית דין מועיל על הבלוע בסכין.

די"ל כיון שאין כוונתו לערב אלא לחתוך ההיתר הרי זה כמו שכתב הט"ז [יו"ד סי' צ"ט סק"ז, וסי' פ"ד סק"ח וכו'] דכל היכא דאין כוונתו לבטל האיסור, אלא לדבר אחר הר"ז מותר, וממילא אין הסכין צריך הגעלה או נעיצה.

נאמנות על מעשרות ועוד ענינים

ערש"ק וירא תשנ"ב

לכבוד הרה"ג ר' וכו' נ"י

שלום וברכה

בדבר שאלותיו המחכימות.

א. בענין נאמנות על הכשרות אין בזה כלל וכל מקרה לגופו. אמנם בענין המעשר ראוי מאד תמיד לחקור כי רבה המכשלה בזה, והנה לפי דעת מרן ביור"ד סי' של"א סעיף י"א דאמרינן ברירה בתרומות ומעשרות בזמן הזה, אפשר תמיד לעשר על ידי ברירה מבלי שהמארח ירגיש בזה, ודהיינו מכל מה שאוכל ושותה ישאיר מכל דבר ודבר חלק של יותר מאחד ממאה בצלחת או בכוס רק מקודם יאמר הנוסח של מעשר בלשון של מה שעתיד לשייר וכו', ולא ירגישו בזה כלל, רק מכיון שכמה פרטים עדיין כעת לא מסודרים אצלי להלכה בענין זה, אינני כותב כעת הפרטים, ובזמן הקרוב בל"ג אכתוב לכת"ר.

יד"ע שריה דבליצקי

בנידון ששולחים משלוח מנות שמקבלים מאחרים ולא מעשרים אותם

ד' שמיני תשל"ו

הנה בפורים מצוי מאד ששולחים משל"מ מה שקיבלו מקודם מאחרים ולא נוהגים לעשר את זה לפני המשלוח ששולחים הלאה כי אי אפשר לעשר עוגה יחידית או בקבוק של יין או יי"ש או שוקולדה וכדומה ולשלוח את זה אח"כ חתוך וחסר, כ"ש שאי אפשר לפתוח קופסאות שימורים ולשלוח אח"כ, ורק נוהגים המדקדקים לצרף פתקא או לרשום על גבי המשלוח, שהם לא עישרו את זה, או שאומרים לשליח למסור כן למי שנשלח אליו, שהם לא עישרו את זה. ולכאורה כל זה הוא נגד הדין המפורש הנפסק ביור"ד סי' של"א סעי' קי"ז דאסור לשלוח טבל אפי' חבר לחבר. והוא משנה בדמאי פרק ג' משנה ג' ששם איתא כן ושרבי יוסי מתיר בודאי ובלבד שיוודענו, ור"ל בדמאי גם לר"י אין לסמוך על ההודעה, ובטבל ודאי לרבנן אין לסמוך על ההודעה ולר"י יש לסמוך. ודוחק גדול לומר שסומכים שספק מעושר שבידנו יש לו דין וודאי וסומכים על דעת רבי יוסי במקום הדחק, דהרי נפסקה ההלכה כרבנן.

אמנם אחר העיון בירושלמי שם יש שפיר למצוא סמך למנהג לסמוך על ההודעה, דשם איתא בירושלמי והובא בביאור הגר"א בשו"ע כאן במקומו דרבי יוסי ברבי שלח לרשב"ג אתרוג ולמד ממנו ר"י ברבי שהאתרוג הוא ודאי והוא בלתי מעושר ושלא היה לרשב"ג אתרוג אחר באותה שעה, דאילו היה בידו אתרוג אחר באותה שעה היה מעשר על זה, אך מכיון שלא היה לו והוא חשש להא דבר קפרא שאין דרך בני אדם להיות משלחין לחבריהם דברים חסרים, משום הכי שלח לו בלתי מעושר ונתן לו להבין שזה אינו מעושר ושזה עשה גם אליבא דרבנן, דאילו לר' יוסי בלאו הכי

מותר לשלוח טבל ודאי בהודעה, והובא הירושלמי הזה בביאור הגר"א כאן בשו"ע במקומו. למדנו מזה, שיש הלכה שהיא מהלכות דרך ארץ שאין משלחין לאדם אחר דברים חסרים, וממילא כשאי אפשר לעשר הדבר מדרוצה לשולחו מותר אז לשלוח גם אליבא דרבנן בהודעה בעלמא. אלא דיש לחקור אם הדבר מותר אז אליבא דרבנן דוקא בודאי אבל בדמאי דקילא לא הקילו בהודעה גם לא משום דבר קפרא, ולפי זה לא פליגי ר"י ורבנן במשנה אלא רק במקום שאפשר אך במקום שאי אפשר ודהיינו משום דינא דבר קפרא מודו חכמים לר' יוסי אך אין מקילים יותר ממנו, ולפי"ז אם ניתן לספק מעושר שלנו דין דמאי שוב יהיה אסור, או שנאמר דמשום הא דבר קפרא מקילים חכמים גם בדמאי בהודעה וגם רבי יוסי לא יחלוק על זה. ונראה דעכ"פ לחכמים כן הוא מדסוף סוף אין לחכמים חילוק בזה בין וודאי לדמאי ובשניהם לא סגי בעלמא בהודעה ואם הקילו כן משום הא דבר קפרא הקילו בשניהם.

ולפי זה בין שניתן לספק טבל שלנו דין דמאי או ספק ודאי מ"מ בכל אופן שעל ידי המעשר יפגעו בדינא דבר קפרא מותר לשלוח את זה בלתי מעושר בצירוף הודעה, ועיין בטור אור"ח סי' קצ"ט ובסמ"ג מ"ע כ"ז אי סמכינן לעשות עובדא כמעשה רב דירושלמי במקום שחולק על הבבלי, וכאן הרי אין הירושלמי חולק כלל על הבבלי, ופשוט. ועיין מה שכתבתי בזה בספה"ק פורים משולש ע' מ"ו [בנמ"ח פ"ב מו"ה כ"ח עמ' מד]. אבל עכ"פ צריך לדעת כי כל דברנו הוא דוקא בשולח לאיש שיודע בו שאם יודיעהו הוא יעשר אבל בלאו הכי לא.

להישאל על התרו"מ ע"מ להפריש בברכה

שאלה: מי שהפריש תרו"מ בלא ברכה ושוב רוצה לברך ולכן רוצה להישאל על התרו"מ כדי שיוכל לברך על הפרשה החדשה האם שפיר דמי.
תשובה: לענ"ד זה יהיה ברכה שאינה צריכה.

פדיון מע"ש בשכונות הסמוכות לירושלים העתיקה ולענין קריעה

ג' משפטים תשנ"א

שלו' וברכה

אין אתנו יודע בדיוק מקום ירושלים המקודשת עד היכן ומכיון שאין כל הנדונים אלא בדרבנן לכן לענין פדיית מע"ש בזה"ז דרבנן ספקו להקל במקום המסופק. אלא שלענין זה כיון דהוי דבר שיש לו מתירין דפודים בפרוטה בזה"ז ואף אם היו פודים בשוויין מ"מ הוצאת הנסיעה למקום שהוא ודאי לא ירושלים הן אפסיות ולכן יש להחמיר עד מקום שיצא הספק מלבו.

ולענין קריעה דהוי דרבנן, ספק דרבנן לקולא שלא לקרוע על מקום הספק ובאמת הוי ספק ספיקא די"א דשלטון יהודי מועיל לפטור מקריעה על ירושלים.

וערי יהודה חוץ מאשר הן בספק מקומן הרי דשלטון יהודי מועיל לכו"ע לפטור. [א"ה, ע"ע בזכרון בצלאל דף קמ"ג ואילך].

יד"ע ש. דבליצקי

הגאון רבי
אברהם יצחק קוק
שליט"א

ראש ישיבת 'מאור התלמוד'
וחבר מועצת גדוה"ת

שנת השמיטה - התבוננות בעיקרי האמונה*

"מזקנים אתבונן" - עלינו ללמוד מן הזקנים מוסרי התורה, איך עלינו לחיות ולגשת לקיום מצוות התורה.

באחת מהתבוננות בשיבה, אמרו לי כי הסבא של הבחור החתן, למד תקופה ב'תלמוד תורה' דקלם, אצל נכדו של הסבא קדישא מקלם. והוסיפו וסיפרו, שלא הספיק ללמוד שם הרבה זמן וחזר לגרמניה, והיה שם רק תקופה של חצי שנה. אמרתי, כי אף על פי כן אני מאוד מעוניין לשוחח אתו, כי מי שדרכה כף רגלו בבית הגדול והקדוש הזה, בודאי קיבל מושגים אחרים בדברים רבים.

אחרי החופה ניגשתי אל הסבא ובירכתי אותו שהחתן יזכה "ללכת בדרכי האבות". הסבא התרגש מאוד והשיבני כי הליכה בדרכי אבות היא דבר גדול מאוד. רק אומתנו הקדושה שומרת את היחס בין האבות, אברהם יצחק ויעקב, וזאת חובתנו לומר תמיד: "מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב". ראיתי כי מושגי האדם הזה שונים משלנו.

אחר כך ביררתי ונודע לי כי היה לו מפעל לשימורי פירות וירקות. ביררתי למה סגר אותו ולא המשיך לעבוד בו, והתשובה היתה: כי בהגיע שנת השמיטה שמע שיש שאלות הלכתיות בעבודה במפעל, וכשניסו להציע לו פתרונות הלכתיים תוך הסתמכות על דעות מסוימות, אמר כי שמירת השמיטה היא ענין של אמונה, וכשהדבר נוגע לעיקרי האמונה, אי אפשר לעשות בזה קולות.

שוב ראיתי שאנחנו מסוגלים לעבור את שנת השמיטה, להישמר בכל הדינים והאיסורים שמחייבת קדושת השביעית, ולא להרגיש שהננו עוסקים בחמורות שבחמורות - עיקרי האמונה.

אכן, זו עיקרה של מצות השמיטה, כדי שנכיר ונחיה כי הננו נמצאים בתוך פלטרין של מלך, מקום גילוי מלכותו של השי"ת - "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא, יב), וכל זכותנו להתגורר בה היא רק באופן שהננו מכירים כי לה' הארץ ואנחנו גרים ותושבים עמו, והיא ניתנת לנו במטרה אחת בלבד: "ויתן להם ארצות גויים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו" (תהלים קה, מד-מה).

בשעה שאנחנו לא מכירים בכך בשלמות, וביותר בשעה שישנם מורדים במלכות ה', אשר מנסים בתוך ארמון המלוכה לפגוע בעבדי המלך ולהשליט בתוכם את המורדים במלך, גדולה חובתנו יותר לגלות את כבוד מלכות ה' בארצו ובנחלתו, כדי שעל ידי כך ישוב גם הוא ויגלה כבוד מלכותו עלינו מהרה.

א. המאמר נמסר לנו ע"י תלמידו עורך כתביו רבי צבי יוסף שכטר שליט"א ותשואות חן חן.

שנת השמיטה - התבוננות בעיקרי האמונה | גזוזות וכת"י

דבר זה מחייב אותנו לעסוק היטב בפרטי הלכות השביעית, ולקבוע זמן מסוים לעיין בהם היטב [גם כשעוסקים במסכתות אחרות], וכמו כן ללמוד עניינה של מצוה זו הנוהגת רק פעם בשבע שנים, כדי שנוכל לקיימה כהלכתה.

לא לחינם מעורר גאון עוזנו, שר התורה, מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, את הבאים אליו לבקש ברכתו בענינים שונים, לקבוע קביעות ללמוד ענייני מסכת שביעית, ובזאת יזכו לברכת שמים, כי כבר כתב ה'חינוך' (מצוה פד) בטעמי מצות השמיטה: "משרשי המצוה, לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חידוש העולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו... ולכן ציוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה. וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם".

ואף אנחנו, שאיננו עובדי קרקעות, ואין עיקר פרנסתנו גידולי שדה וכרם, מביאים הכרה זו לידי ביטוי בשמירתנו על קדושת פירות השביעית, כאזהרת התורה: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" - לאכלה ולא לסחורה ולא להפסד. כי אין אנו הבעלים על הארץ ועל פירותיה, אלא זוכים משולחן גבוה ואוכלים מתנות שניתנות לנו מיד ה', כאורחים האוכלים על שולחן בעל הבית, שמקבלים את מנתם מידו של בעל הבית ואינם מנהלים מסחר במה שניתן להם.

בפרשת משפטים הוזהרנו: "והשביעית תשמטנה ונטשתה" (שמות כג, יא), מצות השביעית נכללת בספר הברית ולכן נאמרה כולה בסיני. בפסוק אחרי זה נזכרת אזהרה מיוחדת על שמירת שבת, ומפרש רש"י: "וביום השביעי תשבות" - אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה, שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת, לא תנהג בה שבת בראשית'.

רואים עד היכן הדברים מגיעים, שהיתה הוה אמינא שכשם שבשבת פטורים מהנחת תפילין כי השבת בעצמה היא אות ברית בינינו ובין השי"ת, כך היתה סלקא דעתך שכיון שבשביעית השנה כולה ושמירת הלכותיה היא הכרזה על מלכות השי"ת ומסירת עצמנו וממוננו בשלמות אליו - תפטור היא משמירת השבת, וקא משמע לן שאינו כן, כי קדושת השבת אינה זוה ממקומה, ואדרבה, היא שורש כל קדושת האמונה, ורק על ידה זוכים לשמירת השמיטה כהלכתה.

וכמו שכתב הרמב"ן בתחילת פרשת בהר, וז"ל: "והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה... כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב, ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם, ויום השביעי שבת לה' אלקיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול... והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית, והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם. ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין, וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות, שנאמר: 'אז תרצה הארץ את שבתותיה', והחזיר הענין פעמים רבות... מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא".

בפרשת בחוקות חוזרים ומקבלים את הברית שנכרתה בסיני לאחר שבירת הלוחות, ולחזיון הענין מקבלים את הכל באלה ובשבועה. ולפני כן נזכרת פרשת השמיטה, שהיא מעיקרי חידוש הברית, אשר העונש עליה היא הגלות שעליה נאמר: "אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם".

זכות שמירתה והעסק בהלכותיה יכולה לעמוד לנו להמשיך את קיומנו בתוך היכלא דמלכא.

הגאון רבי
אליהו אבא שאול
שליט"א

ראש ישיבת 'אור לציון'

מצוות התלויות בארץ - כה האמונה והבטחון*

גמ' ב"מ מ"ב ע"א, "תנו רבנן ההולך למוד את גורנו, אומר יהי רצון מלפניך ה' אלוֹקינו, שתשלח ברכה במעשה ידינו. התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואחר כך בירך, הרי זה תפילת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (דברים כח, ח) יצו ה' אתך את הברכה באסמך".

ויש לנו לעמוד ולהתבונן מה היא מהות ברכה זו, כי הנה כתב רש"י "שאין הברכה - שמתברך ורבה מאליו", ונמצא דברכה זו ענינה היא על ההתרבות הלא טבעית שיש לו בגורנו, ועל כן מברך הברכה קודם למדידה ולא אחריה, שאז הוא הזמן שמתברך הדבר מאיליו.

וסוגיא זו נמצא גם במסכת ברכות (ט ע"ב), ושם כתב רש"י (ד"ה ברוך) "ומזכיר בה מלכות ואזכרה ככל הברכות כולן". וכן כתב הריטב"א בבא מציעא דודאי שמברך ברכה זו בשם ומלכות דאל"כ אינה ברכה. אך הלבוש או"ח סי' ר"ט) כתב שמברך בלי שם ומלכות, וכבר השיג עליו הדברי חמודות בברכות (פ"ט סימן י"ח) שבדברי רש"י בתענית, וברא"ש בברכות שם, מבואר שמברך הברכה בשם ומלכות, עי"ש.

ומעתה הפליאה עולה וגם נצבה, היתכן הדבר שמברך ברכה בשם ומלכות, על תוספת ברכה וריבוי ניסי, שאין לו בטחון אמיתי שיקרה, דמי ערב לו שהכרי שלו יתברך בברכה על טבעית, עד שיברך על כך ברכה בשם ובמלכות.

ולבאר הדברים יש להקדים, דהנה גם הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות הלכה כ"ב) פסק לדין זה וז"ל, "ההולך למוד גורנו אומר, יהי רצון מלפניך ה' אלוֹקי שתשלח ברכה במעשה ידי, התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי זה, מדד ואחר כך ביקש רחמים הרי זה תפלת שוא, וכל הצועק לשעבר הרי זה תפלת שוא".

וכתב מרן בכסף משנה שם, "וכתב הריטב"א פי' ברכה שלימה בשם ומלכות. ודעת הרמב"ן שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומה ומעשרות, שהבטיח הקדוש ברוך הוא בברכתו עליהם, שנאמר (מלאכי ג, י) והביאו את המעשר וגו', והריקותי לכם ברכה עד בלי די, ועל כן תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקדוש ברוך הוא קיימת, ואין זו ברכה לבטלה, עכ"ל".

ועיין באליהו רבה (או"ח סי' ר"ל ס"ב) שלכן בני חו"ל לא נהגו לברך בשם ומלכות, משום שהם לא מפרישים תרומות ומעשרות, וממילא לא ברור שתבא הברכה, ויתכן שתהיה ברכה לבטלה, ולכן

א. התודה והברכה לבנו חביבו הרה"ג אלחנן אבא שאול שליט"א, על השתדלותו במסירת המאמר לידינו, תשואות חן חן לו.

מצוות התלויות בארץ - כח האמונה והבטחון | גזוזות וכת"י

לא מברכים בשם ומלכות. ופירש שזו כוונת הלבוש שפסק דמברכים בלא שם ומלכות, היינו לאלו שאינם מפרישים התרומות ומעשרות, ומיושבת קושיית הדברי חמודות.

נמצינו למדים מזה, דיסוד ושורש ברכה זו, שתיקנו חז"ל לברכה בשם ומלכות, היא בשביל לקבץ ולהשריש בליבנו את האמונה היוקדת בברכת ה', ובהבטחתו שעל ידי עסק התרומות ומעשרות, יתברך הגורן, ועל כן תיקנו שיברך ברכה זו מראש, ואדרבא אם עבר זמן הברכה [שמדד כבר הגורן] שוב אינו יכול לברך, והוא משום שכל יסוד הברכה היא על האמונה, ועל כן אחרי שכבר התברך הגורן לא שייך לברך.

בברכת השמיטה מצינו יסוד זה, דעל הכתוב (תהילים קג, כ) "ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עשי דברו לשמע בקול דברו". איתא במדרש (ויקרא רבה א) "במה הכתוב מדבר, א"ר יצחק בשומרי שביעית הכתוב מדבר. בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד, לשבת אחת, לחודש אחד, שמא לשאר ימות השנה, ודין - חמי חקליה ביירה (רואה את שדהו בורה), כרמיה ביירה, ויהבי ארנונא, ושתיק, יש לך גבור גדול מזה. ואם תאמר אינו מדבר בשומרי שביעית, נאמר כאן "עושי דברו", ונאמר להלן (דברים טו) "וזה דבר השמיטה", מה דבר שנאמר להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר, אף דבר האמור כאן בשומרי שביעית הכתוב מדבר".

ונראה שבמדרש זה מבואר גם סוד כוחן של שומרי השמיטה, מהיכן באים להם תעצומות נפש אלו. דהלא מפורסמת דברי הגמרא במסכת שבת (פח ע"א) "אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב (תהילים קג, כ) "ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עשי דברו לשמע בקול דברו", ברישא 'עושי', והדר 'לשמע'".

נמצא שהפסוק "גיבורי כח עושי דברו", חוזר על שני דברים, דבר אחד על עם ישראל בשעה שהקדימו נעשה לנשמע, והדבר השני הוא על עם ישראל בשעה שהם שומרים שמיטה, ומניחים שדויתיהם וכרמיהם בורות. והיינו שסוד הכח שלהם הוא על ידי האמונה, דהיינו הקדמת נעשה לנשמע, האמונה הפשוטה שעוד לפני שאנו שומעים מה ה' רוצה מאיתנו אנו מאמינים ובוטחים בו, ומוכנים לעשות כל דבר שה' אומר. וזהו אותו היסוד שלמדנו בתרומות ומעשרות.

נמצינו למדים, שיסוד המצות התלויות בארץ הוא האמונה והבטחון בבורא העולם, וכפי שביארה כבר הגמרא בשבת (לא ע"א) "אמר ריש לקיש מאי דכתיב (ישעיהו לג, ו) "והיה אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת וגו'", אמונת זה סדר זרעים כו". ופירש רש"י "סדר זרעים - שעל אמונת האדם סומך להפריש מעשרותיו כראוי". והתוס' ביארו "אמונת זה סדר זרעים - מפרש בירושלמי שמאמין בחי העולמים וזרע".

וזהו העומק של הברכה המיוחדת שנקבעה בתרומות ומעשרות, לברך דווקא קודם שמודד את הכרי, להראות את אמונתו ובטחונו בבורא עולם שישלח לו ברכה על טבעית, בזכות הפרשת התרומות והמעשרות. וכפי שהתבאר זהו סוד כוחן של שומרי השביעית גיבורי הכח, בכח אמונתם ובטחונם בה' ובהבטחתו.

הגאון מו"ר רבי
שלמה משה עמאר
שליט"א

מאמרים הלכתיים

הראשון לציון ורבה הראשי
של ירושלים עיה"ק תובב"א

ביאורים והידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם*

מלאכות המותרות לצורך השקיית אילנות בשביעית

א. החילוק בין היתר מלאכה במועד לשביעית. **ב.** 'אוקמי' לא נחשב למלאכה. **ג.** עשיית 'עוגיות' לשאר אילנות. **ד.** עשיית 'עוגיות' בסוף שביעית בשביל אחר השמיטה. **ה.** חפירה בשביעית לצורך בניין האם צריכה היכר. **ו.** איזה נקעים מותר למלאות מים ובדעת החזו"א בזה.

פרק א הלכה ט

'עושין עוגיות לגפנים ועושין את אמת המים בתחלה וממלאין את הנקעים מים'

וכתב מרן ז"ל בכסף משנה שהיא ברייתא במו"ק (ג' ע"א). ופירש"י ז"ל עיגול סביב. והוא לענין שביעית כמבואר שם. והא דתנן התם (ב' ע"א) אין עושין עוגיות לגפנים, ההיא במועד שנויה, ולא בשביעית.

ונלע"ד לתת טעם למה אסרו במועד עשיית עוגיות סביב הגפנים, והתירום בשביעית, דבשביעית מלאכה היא שאסורה, אבל טורח מותר. אבל במועד אסרו גם הטירחא, וכמו שאמרו במסכת עבודה זרה (נ' ע"ב), דעשיית עוגיות היא טירחא ולא מלאכה, וע"כ בשביעית מותרת ובמועד אסורה.

ועיין בפירושו הרדב"ז על הרמב"ם, דתמה עליו למה לא חילק בין חדתי לעתיקי בעשיית עוגיות ובעידור וקשקוש, וכמו שאמרו בגמ' מו"ק ד' ע"ב, ושב ותיירץ דהתלמוד חילק בהכי רק לענין המועד ומשום טירחא יתירה, אבל בשביעית בכל גוונא מותר משום פסידא דהא ליכא למיחש לטירחא יתירה, עכ"ל. וכן מפורש שם ברש"י ז"ל ע"ש.

ולמדנו מדבריו ז"ל עוד דמה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכה י', ומפני מה התירו כל אלו, שלא תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה. דקאי גם על הלכה ט', וכמו שהעליתי בעה"ו בתשובה בענין אוקומי ואברויי אילנא, והיא נדפסה בשו"ת כרם שלמה ח"ב (שביעית סימן ר'), וגם הרדב"ז ז"ל כתב כאן דמלאכות אלו מותרים בשביעית בכל גוונא משום פסידא, והוא תנא דמסייע לן.

ומ"ש הרמב"ם ז"ל ועושין את אמת המים כתחלה (אולי צ"ל בתחלה וכן גורס בכס"מ והרבה פוסקים, וכן גורס בפאת השלחן). וכן תנן בריש מו"ק, ר"א בן עזריה אומר אין עושין את האמה בתחלה וכו',

א. מתוך ספרו של מוריננו הנמצא בשלבי עריכה לקראת הוצאתו לאור במהדורה חדשה. [הכתורות נוספו ע"י המערכת].

חידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם | מאמרים הלכתיים

וחכ"א עושין את האמה בתחלה בשביעית. כתב מהר"י קורקוס ז"ל, ופירוש בתחלה, שהוא תחילת עשייתה, וכ"ש אם נתקללה ובא לתקנה, עכ"ל.

ופירוש אמת המים, פירש הרמב"ם ז"ל (במשנה דריש מו"ק), תעלת המים. והרב פאת השלחן בבית ישראל (אות כ"ח) כתב, פירוש חריצים שעושים בקרקע שבהן המים הולכים סביב השדה, ומשדה לשדה, וקורין אותן אמה, לפי שהן רוחב אמה בגובה אמה. עוד כתב שאפי' שחופר האמה ומניח העפר על שפת האמה קרוב ממש, ונראה כחורש ומכשיר שפת האמה לזריעה, מ"מ כיון שעושה כן ע"י שינוי לאו מלאכה היא ומותר, דלא שמייה חרישה, וכן מוכח במו"ק (ד' ע"ב). וע"ש מ"ש בשם הר"ן ז"ל, ונושא ונותן בדבריו.

[ובתשובה בענין אברויי ואוקומי אילנא שהזכרתי לעיל, כתבתי בס"ד הטעם דאוקומי אינה חשיבא מלאכה, כדפירש"י ז"ל בע"ז (נ' ע"ב) וז"ל (בד"ה אבל) דמלאכה שהיא עבודת קרקע אסר רחמנא, והני לאו מלאכת קרקע נינהו, דאוקמי אילנא בעלמא הוא, שלא ימות, ואין משביחו לאילן אלא מעמידו בכמות שהוא עכ"ל. ונ"ל שרוצה לומר דחשיב שינוי מדרך עושי המלאכה, שכל עובד אדמתו משתדל להשביח ככל היותר, וזה מצמצם לקיימה בלבד, והוא שינוי, ואינה מלאכה. וגם הרב פאה"ש כתב כאן, שכיון שעושה בשינוי אינה מלאכה].

*

'עוגיות' לשאר אילנות - 'ועושין עוגיות לגפנים': בשבת הארץ כתב דהוא הדין שמותר לעשות עוגיות לזיתים. ובאמת שכן כתב הרב פאת השלחן (בית ישראל ס"ק כ"ז), שבתחילת דבריו ז"ל שם כתב ולשון הגמרא (ד' ע"ב) בדידין שבעיקרי זיתים ובעיקרי גפנים. ופירש"י גומות. וכתב הרב פאה"ש, דודאי דה"ה בזיתים, ותנא חדא (מייניהו) נקט. וכ"כ התוספות יו"ט (במו"ק פ"א מ"א ד"ה לגפנים).

עוד כתב בשבת הארץ שם: ונראה דהוא הדין בשאר אילנות אם יש צורך בזה לאוקומי אילנא. ובמקורות שם ציינו שכן כתב מרן החזון איש (סימן י"ז סק"כ ד"ה כתב הנמוק"י), וע"ש. ולכאורה הוא פשוט, דכל לאוקומי אילנא שרי, ואם יתברר שקיום שאר אילנות דורש לעשות להם עוגיות סביב, מותר, וגפנים דנקט מפני שבהם הצורך בזה ידוע. שאין שום הבדל בין כרם לשאר אילנות, אלא הכל לפי הצורך, וכבר כתב הרמב"ם ז"ל לעיל (ה"ב) ואחד כרם ואחד שאר האילנות, וע"ש בפ"י הרדב"ז ז"ל. ואם בזמירה שמפורש בכתוב 'כרם', אמרו חז"ל שה"ה לשאר האילנות, ק"ו בזה שאין זה מהמקרא רק חז"ל נקטו כרם שבו צריכים העוגיות ביותר בודאי ר"ל דהה"נ לשאר אילנות, דהכל לפי צרכו וקיומו של האילן. וכן בכרם ציון (שביעית עמוד ג"ל אות ד') כתבו ג"כ דה"ה שמותר לעשות כן לזיתים, ולשאר אילנות אם יש צורך בזה לקיום האילן.

שו"ר בדרך אמונה (ס"ק פ"א) שגם הוא כתב וה"ה לזיתים ושאר אילנות. ובציון ההלכה שם (אות קס"ב) כתב שבמאירי משמע דדוקא גפנים. וצ"ע. והנה במאירי מו"ק (ג.) בד"ה וכן מקשקשין, כתב ורשאי למלאת נקעים העשויים סביב האילן מים, אלא שאין עושין את הנקעים בתחילה, ובגפנים עושים את העוגיות לכתחילה. עכ"ל. ומזה דקדק הרב דרך אמונה שהמאירי סובר דבגפנים דוקא. ולענ"ד אינו מוכרח, דאפשר שלא בא לחלק בין גפן לאילן אחר, אלא דבגפנים זה נחוץ ביותר לקיום הגפן, ואה"נ שאם ימצא סוג אילן שזקוק לזה כמו גפנים דמותר גם להם לעשות נקעים בתחילה.

עוד כתב בדרך אמונה (שם) ואין חילוק בזה בין כבר היו ונסתמו או לעשות בתחלה. (והוא מפורש במהר"י קורקוס ז"ל, והבאתיו לעיל, וברור שלזה כיון הרמב"ם שכתב בתחלה, אלא שהוא כתב לענין אמת המים, וה"ה נמי לעוגיות). וע"ש מה שכתבתי בשם הרדב"ז.

כב

מאמרים הלכתיים | חידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם

עוגיות בסוף שביעית - והוסיף בדרך אמונה (שם) בשם החזו"א (שביעית סי' י"ז סק"ט), דעוגיות האלה הן הכשר למים, ואין הם עצמם שבח, וע"כ לא חשיבא עבודת קרקע, ומותר לעשותן בסוף שביעית למוצאי שביעית, ואעפ"י שאין בו הפסד אם לא יעשה, וע"ש.

והנה לפי זה נמצא דהדין הזה שונה משאר ההלכות הנזכרים להיתר בברייתא במו"ק (ג' ע"א), וברמב"ם (בהלכות ד' ח' וט'), דהם מותרים משום אוקמי אילנא, ולדברי החזו"א ע"ה, הטעם שלא חשובים עבודת קרקע הוא משום שאין בהם עצמם שבח לקרקע. אע"ג דרש"י בע"ז נ' ע"ב, מפרש להדיא דכל אוקמי אילנא לא חשיב עבודת קרקע, וזו שיטת החזו"א ע"ה, מ"מ כאן לא חשיבא עבודת קרקע, לא מפני שהוא רק לאוקמי אילנא ולא להשביחו, אלא מטעם אחר, דאין זה שבח לקרקע אלא רק הכשר להשקיה. אבל מהגמ' ומכל הראשונים נראה שטעם אחד יש לכל אלו עם עידור שתחת הגפנים וקשקוש תחת הזיתים, וכ"נ גם מלשון הרמב"ם ז"ל כאן.

ואילולי דברי הגאון חזו"א ע"ה, היה מקום לומר, דלא שייך לומר בזה שהן רק הכשר למים, דזה דרך המלאכה, של ההשקיה בזמנם שלא היו לצינורות וממטרות, היו עושים אמת מים וממנה ממשיכים המים אל העוגיות שסביב העצים, מהכל נעשה בגוף הקרקע. ויש שבח בעצם הכנת העוגיות, וכי נאמר שחרישה אינה מלאכה כי היא רק הכנה לזריעה, אלא זו מלאכה ממלאכות הקרקע, והכא נמי בהכנת העוגיות ותעלות המים, ומילוי הנקעים במים שכולם הן ממלאכות שדה וזכרם, והחורשים עושים כמה חרישות עד שבע ושמונה פעמים בצורות שונות, וכל אחת שונה מחברתה גם בעצם הפעולה, וגם במטרתה. וכל זה נכלל בעבודת הקרקע, והתירוס משום אוקמי אילנא, כמו שהתירו לעדור ולקשקש ולהשקות כדי לקיים את האילנות שלא ימותו ולא תיבש הארץ.

עוד כתב הרב דרך אמונה נר"ו שם (אות פ"ב), שאין נ"מ אם זורק העפר חוץ לשדה, או נותנו על שפת אמת המים, ולא חיישינן שנראה כעודר, או מכשיר אגפיה לזריעה (חזו"א שביעית סימן י"ז סק"ב). וכ"כ התי"ט במו"ק (פ"א מ"ב) וכו'. וכבר כתבתי כן לעיל מהפאת השלחן. וע"ש. והנה בחזו"א שם כתב בסוף דבריו, ודלא כהתו"ט ותוספות רעק"א עכ"ל. וצ"ע שבדרך כאן כתב, וכ"כ התו"ט. ואכן בתו"ט ג"כ כתוב דאין נ"מ אם זורק העפר חוץ לשדה או נותנו על שפת האמה. וצ"ע.

עוד כתב שזה מותר אפי' במקום דליכא פסידא, ואפילו לצורך מוצאי שביעית, שאין זה מועיל לשדה, ואינו אלא הכשר להשקיה. וכבר הערתי ע"ז.

היכר בחפירה של בניין - עוד כתב שם, דכ"ש שמותר לחפור אמה של בנין, אפילו אין בה סיד שיהא ניכר שהיא של בנין, עכ"ל. (חזו"א סי' י"ז סק"ט). ובודאי שהחזו"א סמך על סברתו דלעיל, דאפילו חופר אותה בשביל להשקות אינה חשובה מלאכת קרקע, ואינה אלא הכשרה להשקיה, אך לפי מה שהערתי בענייני, דעיקר ההיתר הוא משום אוקמי אילנא, ושכן נראה מרהיט לשון הפוסקים, על כן נראה דטוב להחמיר להניח שם מעט סיד, למען יראו וידעו שלבנין הוא עושה.

*

מילוי מים בנקעים שתחת האילנות - עוד כתב בדרך אמונה שם (סק"פ ג') ממלאים הנקעים מים, דלא בנקעים שתחת האילנות מיירי, שזו השקאה ולא הותרה אלא במקום פסידא למשוך מאילן לאילן, אלא נקעים אלו הם מחוץ לשורת האילנות ומהם לוקחים מים להשקות האילנות והזרעים, וגם בזה ההיתר הוא מפני שהוא רק הכשר להשקיה, ואינה עבודת שדה (חזו"א שם).

ולענ"ד אינו מוכרח, דלעולם בנקעים שתחת האילנות מיירי, ומותר ממ"נ, דאם היא שדה שאילנותיה מרוחקים זה מזה יותר מעשר לבית סאה, שעל זה כתב הרמב"ם שם (הלכה ח') שמושכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקו כל השדה, הנה על כן כתב כאן שממלאין הנקעים מים שלא תהיה השקיה של כל השדה, אלא משיכת מים מאילן לאילן. ואם מדובר באילנות מקורבים זה לזה

חידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם | מאמרים הלכתיים

עשר לבית סאה, שיותר להשקות כל השדה בשבילן, כמו שכתב הר"מ שם, פשיטא שיותר למלאות הנקעים מים, ויש כאן עבודת שדה ולא הכשרה לעבודה, וההיתר הוא משום אוקומי אילנא.

והנה המעיין יראה שההיתר הוא משום אוקומי אילנא, ולא משום שאין זו מלאכת שדה רק הכנה, ודלא כמ"ש בחזו"א, ובפשטות נראה מדברי המפרשים שיותר למלאות גם הנקעים שתחת האילנות. וכן נראה מסתמות הפוסקים ומפרשי הש"ס והמשנה. ובני הריש"י וחתני הרא"ס שליט"א מפרשים שגם החזו"א מתיר למלאות הנקעים שתחת האילן במקום הפסד, ולענ"ד לשון החזו"א (סימן י"ז ס"ק י"ט) וז"ל וכן נקעים מים אינו אלא הכשר להשקאות, ולא יתכן לפרש למלאות נקעים מים, היינו נקעים שתחת האילן שזו השקאה, ולא התרנו אלא משום הפסד, כדתנן ומושכין מאילן לאילן וכתבו הר"מ לענין שביעית, עכ"ל. והם מפרשים דבמקום הפסד מותר גם בנקעים שתחת האילן, אמנם לענ"ד נראה דה"ק שלא יתכן לפרש בנקעים שתחת האילן שזו השקאה גמורה ואין לה היתר. שלא התירו משום הפסד, אלא למשוך מאילן לאילן, ולא נקעים שתחת האילן, ובאמת כן פירש הגאון דרך אמונה (ס"ק פ"ג) שהזכרתי לעיל.

מצוה באכילת פירות ארץ ישראל

שאלה: אנכי העבד זכני השי"ת וקבעתי דירתי בארץ הקדושה תוב"ב צפת תוב"ב והנה רחוק מן העיר באיזה שעות יש מקום אחד אשר גם הוא מארץ ישראל שיש בו פרדסים ונמצאים שם פירות חשובים טובים ומתוקים ומשובחים במאד מאד אשר גם בשאר ארצות המגדלות פירות טובים יש לפירות אלו שבח ויתרון. והנני שואל ממעכ"ת אם ארצה לילך בזמן גידול הפירות למקום ההוא ואשב שם איזה ימים כדי לאכול מפירות הטובים שבו אם יש בזה איזה פקוק ממידת חסידות ללכת ממקום למקום מהלך איזה שעות בשביל אכילה והנאה של מותרות הגוף כי כל אכילה זו היא בכלל מותרות נחשב, או"ד שרי גם לפי מידת חסידים משום חיבוב ארץ ישראל כי פירות הם של א"י ויש מצוה בהליכה לשם לאכול מפירות החשובים של א"י. יורנו המורה לצדקה ושכמ"ה.

תשובה: גם לפי מדת חסידים לית בהא פקוק וחשש, דכן מצינו בגמרא דערובין דף ל' אמר רבב"ח כי הוה אזלינא בתריה דרבי יוחנן למיכל פירי דגנוסר כי הויןן בי מאה הוה מנקטינן לכל חד וחד מאה מאה ולכל מאה מנייהו לא הוה מחזיק להו צנא בת תלתא סאוי והוה אכיל להו לכולהון, וכו' ע"ש. הרי מפורש שהיו הולכין רבי יוחנן וסיעת מרחמוהי מאה רבנן ממקום למקום כדי לאכול פירות מתוקים וטובים וכל הליכתם בשביל זה, שכן מוכח מן הלשון, ובודאי הם היו מכוונים בזה בשביל חיבוב ארץ ישראל לאכול מפירות המתוקים וחשובים שלה וכוונתם לש"ש, והנה ודאי כולם היו חסידים וקדושים. נמצא ד"ז הוא משנת חסידים ולית ביה פקוק, ולכן מאחר שגם אתה השואל כונתך לש"ש בשביל חיבוב א"י ולהודות לה' על הארץ ופירותיה הטובים, לך אכול בשמחה והכל הולך אחר כונת הלב. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי.

שו"ת תורה לשמה (סי' תיח, לבעל הבא"ח זיע"א)

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

גידולי 'פארן' לגבי קדושת שביעית

עש"ק פר' חיי שרה תשפ"ב

לכבוד מעלת ידידי
הרה"ג רבי... שליט"א
השלום והברכה!

בנידון מה ששוחחנו אודות יכולים המגיעים מהיישוב פארן, לגבי שמיטה על כל דיניה. ועוד הוספתם לשאול לגבי גמר מלאכה בירקות עלים, מה ייחשב בהם גמ"ל.

ואענה בס"ד על סדר הדברים:

א. ראשית אציין שנשלחו אלי פירסומים שפורסמו שיבולים אלו לדעת מרן הגריש"א קדושים בקדושת שביעית, ואסורים משום ספיחין, ויש להגעיל את הכלים, וכו'.

והנה לגוף ענין הגבול היכן קצהו ואופן התוואי שלו, הדבר ידוע ומפורסם שיש בזה מחלוקת ותיקה, וכתבתי הדברים באריכות בספרי גבולות השדה בפרקים העוסקים בגבול המזרחי והדרומי של ארץ ישראל והבאתי הדעות השונות של הסוברים שקו הגבול לכיון מערב במקומות שונים הרבה מעל פארן, דהיינו או ישר מקצה ים המלח עם נחל צין וכדברי בעל תבוה"א ובעל דרך אמונה, או כדעת אדמ"ק שמסתובב באיזור עין יהב. ואני כשלעצמי כתבתי על פי דברי רבינו הרמב"ם שנקודת הסיבוב הוא ממול מריבת קדש, שהוא פטרה של ימינו, והוא צומת הנחלים, כאשר פארן נמצא מעבר לנחלים אלו. ולכן שהגם שכתבנו להחמיר שלא כדעת הגאונים הנז' שהיקלו הרבה יותר למעלה, מכל מקום פארן נמצא מחוץ לגבול וממנו מתחיל חו"ל כלפי קדושת הארץ.

הדבר מתאים גם לדעת הסוברים שדברי רבינו הרמב"ם בהל' קידוה"ח על המעלות, הם גם לגבי הגבולות על קדושת ומצוות הארץ, וממילא לדין שפיר דמי שהגבול הדרומי הוא במעלה ה 30.19 והצפוני הוא 35.10 [ואל תאמר שצריך המעלות במדויק, שהרי להדיא הרמב"ם ס"ל בגבול הצפוני שהוא 35.10, כלומר העיקר שהנטייה היא לכיון המעלה, ודלא כהסוברים שהוא נמצא ב 30.40 או 30.48 שזה כבר בחצי של המעלה הנוספת ואין שם מעלה 30 יכול להיקרא עליה]. ואמנם כמו שצינו בפירסומים מרן הגריש"א וצוק"ל הסתפק בדבר, ולכן מן הספק החמיר, אולם לעניות דעתי הבאתי מן החדש מדברי הראשונים מה שברור לא נתגלה לפניכם, והוכחנו מדברי הרמב"ם את תוואי הגבול. ועל כן לעניות דעתי הוודאות של הפוסקים האחרים מוציא מידי הספק.

גידולי 'פארן' לגבי קדושת שביעית | מאמרים הלכתיים

והדברים האמורים עד כה על הקצה הדרומי של ארץ ישראל שמסתיים מעל פארן בצומת הנחלים, הם גם לגבי מזרחית לנחל הערבה [כמו הנמצא בשיווק של תוצרת שמקורה מעין יהב מזרחית לנחל], שאינו קשור כלל לערבה צפונית או דרומית, כמו שיש שטועים ומטעים אחרים, אלא זה שטח שהוא מזרחית לארץ ישראל.

שהרי כבר דרמו של ים המלח הוא ארץ העמים והירידה מים המלח הוא מן הקצה המערבי של ים המלח [וכלשונו המפורט של אחד מן הראשונים המהר"י קרא על ספר יהושע פט"ו פס' ב, וכן נראה מביאור הגר"א שם על הפסוק], וכך נקטו רוב המתארים את הגבול, ואמנם גם בזה הסתפק מרן הגריש"א זצ"ל, אולם כאמור לאחר שהדבר מבורר בדברי חז"ל מן מקמאי, הדין נראה ברור להלכה ולמעשה. והגבול ממשיך באלכסון וכדברי המלבי"ם על הנביא שם בפס' ג, שהחוט יצא באלכסון, וגם במציאות אי אפשר לבאר שהגבול ישר, שאם כן קצה הגבול הוא הר ההר היכן שקבור אהרון שכידוע לא נכנס לארץ ישראל, ועוד כמה הוכחות שכתבתי בזה, בתשובות על גבול זה. והירידה מהקצה האמור של ים המלח אל ממול מי מריבה, הוא שפת הנחל הנקרא בימינו נחל הערבה, ועל כל ברור שכל שמזרחית לזה הוא מהגבול של ארץ העמים שמזרחי לארץ ישראל, וכל הגידולים הבאים משם כדין יכול חו"ל ממש, שהרי שם לא היה כיבוש של עבר הירדן שהתחיל מעל מקום זה החל מנחל ארנון ומעלה [שהוא באמצעו של ים המלח, ומשם הוא עמוק ומואב שטיהרו בסיחון].

ולכן למעשה, הגם דפשוט וודאי ששריר ובריר דעתו של מרן הגריש"א זצ"ל שהיה חושש מפני הספק, אך מאידך פשוט וברור שלא נכון לבטל דעתם של ראשונים ואחרונים מפורשים, וגדולי רבותינו בירושלים בדורות האחרונים שכתבו בדומה לאמור לעיל, וביותר מזה היה מהם שהיקלו אפילו במקומות צפוניים יותר, וכדלעיל. והגם שלעניות דעתי הדלה אני סובר שכל המקום הזה, עד צומת הנחלים מעל פארן, הוא ארץ ישראל באופן מוחלט, ורק מה שמזרחית לנחל הערבה נידון כחו"ל, וכן מהיישוב פארן ודרומה. אולם עדיין אין שייך לבטל דעות גדולים בהינף יד או קולמוס, ובפרט שכן כתבו למעשה מגדולי רבותינו שבירושלים. וכ"ש יישוב פארן עצמו שאין בו קדושת הארץ, וכדלעיל. [מה גם שישנה עדות בכתב מהגאון רבי יהודה שפירא זצ"ל במכתב משנת תש"מ, שהתיר לוועדת השמיטה של ב"ב לקבל סחורה לשנת השמיטה מהיישוב פארן, מפני שאינו בכלל הספק של מרן החזו"א].

אלא זאת יש לדעת שגם אם מחמירים כדעת מרן הגריש"א זצ"ל לחוש ולהחמיר ביבולים מן היישוב פארן, עדיין יש לומר שמקרה דידן שאני ואין בו עכ"פ איסור ספיחין לכו"ע. שהרי בסוגיא דידן איירינן ביבולים הגדלים בתוך מבנים, מחמת הגבלות של גידול בחזקת נקי מחרקים, ואמנם אין המדובר בהכרח בגג אטום לגשם, אולם איירי באופן שהרוב אטום, וכידוע שהמתירים גם בחממות, סברתם מחמת שהוא רועץ לצמחים, ולכן התירו בירקות עלים שזה הוברר שהוא רועץ לצמחים [וראה בשו"ת חלקת השדה חלק ג שביעית סי' טו, מה שהארכתי להסביר הדיעות השונות, והמציאות של הרועץ שגורם כיסוי החממה גם אם לא אטום לגשם. והגם שלי הקטן ס"ל להחמיר להצריך בדווקא גג אטום, מפני שכתבתי שסיבת ההיתר הוא לימוד מן הפס' ולא מן הסברא, אולם לאומרים שמחמת הסברא של 'רועץ' הוא ההיתר ביאתי את המציאות שם].

הנה אם כן לדעת הסוברים שבאופן של 'רועץ' הוא נחשב כגידול בית וכן ידועה דעתו של מרן הגריש"א זצ"ל, הרי שהגם ששם אין הגידול במצע מנותק מכל מקום הוא גידול שגדל בתוך בית, ובגידול בתוך בית ללא מצע מנותק הגם שדעת הרב פאה"ש להתיר לגמרי כיון ששמיטה בזה"ז דרבנן, וכן פסקו עוד מפוסקי דורינו, מכל מקום דעת מרן החזו"א להחמיר בזה, וכן הורה מרן הגריש"א שלא להתיר בזה אלא בצירוף מצע מנותק ומכירת העציצים לגוי, וכן אנו נוהגים. אולם כל זה הוא לגבי דיני קדושת שביעית ואיסורי מלאכה שם, אבל לא לגבי איסור ספיחין וכמבואר

מאמרים הלכתיים | גידולי 'פארן' לגבי קדושת שביעית

במראה הפנים על הירושלמי בערלה פ"א ה"ב, וכ"כ בספר תורת השביעית ועוד, שאיסור ספיחין שהוא גזירה דרבנן לא גזרו בתוך בית. ואם כן מדוע כתבו המפרסמים שזה אסור באיסור ספיחין?

ומה שעוד כתבו לגבי הצורך בהגעלת כלים, פלא בעיני שכתבו כך בפשטות, והרי אין הדברים כך להלכה ובוודאי שלא לכו"ע וכפי שכתבו הדברים בפשטות, צא וראה בדברי רבנו ירוחם (תו"א נתיב טו, אות ו) על העדות שראב"ד היה אוכל מפליטת טעם של הדבק (לגבי חלב). וכ"כ האגודה (חולין צג ע"א) לגבי חלב במקומות מסוימים, הביא המחלוקת שהיו קהילות שהיו בדלין ומחייבין עליו כרת, ובמקומות אחרים התיירו, 'אמנם אילו אין נמנעים מכלים של אילו ומבישולים'. וכ"כ בספר 'איסור והיתר הארוך' (שער יד סימן ט) בשם מהר"א מרפורק. וכ"כ בעל כנה"ג (יו"ד סי' לט הגהות בית יוסף, ס"ק קצו. ובשו"ת בעי חיי (ח' ה) התייר רק את הכלים ולא בישולים). וכ"כ בעל שואל ומשיב (בספר מאירת עינים ג, סוף ענף ד ובספר יוסף דעת, סו"ס סד). וכן פסק להלכה הרמ"א (יו"ד סי' סד סעי' ט) שאין אוסרין כלים של בני ריינוס, הואיל ונוהגין בו היתר. וכ"כ מגאוני דורינו בעל האגרות משה (יו"ד ח"ד סי' ו) הגאון בעל ציץ אליעזר (ח"ב סי' ג). והגם שתמצא שיש החולקים, עכ"ז לפרסם שחובה להגעיל הכלים, על מה שגדולי ישראל מן הדורות הקודמים ומדורינו מכריעים כהיתר גמור ונוהגים כך הלכה למעשה, אין זו הוראה נכונה, ובפרט שבנידו"ד יש מקום גדול לומר דאירי באופן שאין כלל ספיחין דהוי כבית, כדלעיל. [ואגב אעיר שבזמן ששלחו לי את הפירסום, בוודאות שכל הירקות עליהם היו מזריעת שישית, וממילא לא היה בזה כל ספיחין].

ואמנם מה ששאלתם מהרשת שיווק של הירקות הנמצאת במקום מגורי האברכים שנוהגים כדעת גדולי ישראל האחרים שחששו לומר שמיקום זה הוא כן מגבולות הארץ, לכאורה הגם שלא מוטל עליהם מחויבות הלכתית כל שהם מפרסמים להדיא וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, מכל מקום ברור ופשוט שמדרך ההוגנות שאחר שיש מאות משפחות ויותר שמתגוררים סביב מקום זה, שהם צריכים מענה גם לירקות עליהם אלו, מן הנכון להביא בנוסף גם ירקות שיתאימו לכלל המשפחות ויסמנו אותם כנדרש וכנצרך. והוא דבר פשוט שכך נכון עליהם לנהוג.

ב. מה ששאלתם לגבי גמר מלאכה בירקות עליהם, הנה הירקות מחולקים לכמה חלקים, ומכל מקום יסוד ראשון בגמר מלאכה, הוא גמר מלאכת השדה, ולא הדברים הצדדיים, אלא אם יש ביניהם או בהם דברים הצריך להסירם מחמת איכות וטיב, ולא סתם גודל וכיו"ב. וממילא בתבליני עליהם וכיו"ב, יש בהם שחייב קינוח, הכוונה להוציא העלים המחוררים ושאינם יפים, ואז כשהחסה יפה היא יוצאת למכירה. וכן הוא בכרוב, ואולי עלי סלק כיו"ב ועוד כמה סוגים. ובהם אם הישראל עושה זאת מתוצרת של נכרי, יש להפריש בלא ברכה. ומאידך יש ירקות עליהם, שלאחר הקציר שלהם [כגון כוסברה ופטרוזיליה] הם מונחים בארגזים, ובבית האריזה אוגדים לאריזות או לשקיות וכך משווקים, ולכאורה כאן אין מיון ממקלקלים.

אולם יש בידנו כלל אחד של ירק שדרכו לאגוד 'משיאגוד', ויש לשים לב שהיכא שזה נעשה על ידי ישראל, להפריש מזה בלא ברכה, אולם על פי רוב זה נעשה על ידי גויים, וכאן נכנסים לדיון אחר של גידול גוי שנהיה בבעלות של ישראל וגוי אחר גמר המלאכה, וכתבתי בזה במקו"א. ואנו נהגנו להכניס סעיף להסכם בין הגוי המגדל לבית האריזה הקונה, שהתוצרת עוברת לבעלות הישראל, רק לאחר שזה בתוך השקיות בלבד, וממילא לא פקע בעלות הגוי כלל. ויבוליים של ירקות עליהם המגיעים מגבולות חו"ל [בערבה או מחו"ל], אם עוברים קינוח, או איגוד בבתי אריזה בארץ ישראל, אכן מפרישים מהם תרומ' בלא ברכה. ודוק בכ"ז כי קיצרתי את הדברים [וראה בקצירת השדה כרך א פ"ט ובהערות שם].

בברכת האמת והשלום אהבו

שניאור ז. רווח

הרה"ג משה יהודה לנדאו שליט"א

מרבני המכון

דין ספיחים בעציץ ובבית

הקדמה: גידולים שגדלו בשנה השביעית בשדה ישראל ואינם רב שנתיים נאסרו מדרבנן באיסור ספיחין אפילו אם עלו מאליהן, מפני החשש לעוברי עבירה שיזרעו בשביעית ויאמרו שגדלו מאליהם. אמנם במקומות שאין דרך זריעה שם לא גזרו חכמים. במאמר זה יתבאר מה דין הגדל בעציצים והגדל בבית לענין זה, ומה יהיה הדין אם באמצע הגידול ישתנה מקומו, כגון שגדל בבית והורידו את הגג מעליו, וכן הגדל בעציץ ונשבר העציץ, או שהעלים נטו אל מחוץ לעציץ, האם עדיין דינו כהגדרתו הראשונה, או שהשתנה דינו.

עוד נדון במאמר זה, בעציץ נקוב המונח על משטח שמנתק אותו מקרקע עולם, אלא שמשטח זה קבוע באדמה, כדוגמת ריצוף, האם ייחשבו גידולי העציץ כגדלים באדמה, או כגדלים בעציץ שאינו נקוב, ונפ"מ האם נוהג בזה איסור ספיחין, כנ"ל, ונפ"מ נוספות.

*

ספיחין בעציץ שאינו נקוב ובעציץ נקוב

בעציץ שאינו נקוב לא נוהג איסור ספיחין אף כשהעציץ אינו בתוך בית. כ"כ בס' הדרת הארץ [להג"ר צבי פסח פרנק] פ"ה סע' ג, ובס' השמיטה (ח"א פ"ו הערה 2) בשם הגר"ח ברלין, וכן נמסר בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכ"כ הגרש"ז אוירבך במנחת שלמה (ח"ג סי' קנח אות יב).

אלא שבמנח"ש שם דן לומר שגם הגדל בעציץ נקוב לא יהיה בו איסור ספיחין, וטעמו, לפי מש"כ במנח"ש ח"א (סי' מ) שעציץ נקוב אינו מחובר לקרקע אלא לאחר שנקלט הצמח [דהיינו ג' ימים מהזריעה] ומתחילה היניקה מקרקע עולם, ולאחר שיש יניקה גם אדמת העציץ נחשבת מחובר, אבל קודם לכן עדיין אינו מחובר ודינו כעציץ שאינו נקוב. ולפי זה הזריעה עצמה היא בעציץ שעדיין אינו נקוב, ואינה מדאורייתא, ולכן אין איסור ספיחין במקום שאין איסור זריעה מן התורה. וע"ש שדן לדמות זאת למקומות שכבשו עו"מ שאינו מדאורייתא, ולא גזרו בו גזירת ספיחין [ועוד כ' שם שבעציץ נקוב קטן קיימת סיבה נוספת להקל משום ספיחין, דאין חשש שעוברי עבירה ישקרו שעלה מאליו]. ע"ש דבריו.

אמנם יש לדון בסברתו זו, שגם אם כדבריו שהזריעה בעציץ אינה באיסור תורה כשעדיין אינו מוגדר כמחובר [ובמקו"א שו"ט בזה], מ"מ זהו דווקא כשבעציץ לא נזרע דבר נוסף קודם, לכן לשיטתו הזריעה עצמה נעשית בעציץ שאינו נקוב שיהפך לנקוב כשתהיה יניקה, אבל אם בעציץ כבר היה זרוע צמח כלשהו, וכבר נקלט קודם זריעת הספיחין, א"כ כבר היתה יניקה מהקרקע בזריעת הספיחין, והעציץ כבר מוגדר כעציץ נקוב, ויהיה איסורו מדאורייתא. ולכאורה זו סיבה

כח

להחמיר שכל הגדל בעציץ נקוב יהיה באיסור ספיחין מחשש זה, ולא נדון על כל עציץ נקוב אם זריעתו מדאורייתא. זאת ועוד, כבר כתבנו במקו"א שגם אם בשעת הזריעה נחשב העציץ שאינו נקוב, מ"מ כיון שעתיד להיקלט וליהפך לנקוב, אפשר שקליטתו והיותו נקוב באים כאחד, ועובר על איסור תורה של "ושבתה הארץ", וכדעת המנ"ח ועוד רבים הסוברים שהזורע בערב שביעית ונקלט בשביעית איסורו הוא משום שהארץ לא שבתה בשביעית. ואפשר שגם החזו"א שחולק על המנ"ח בנוגע בשישית, יודה בזה שנחשב זורע, וכפי שכתב (שביעית סי' כב אות א ד"ה ואף) לגבי הזורע במקום מקורה כשדעתו להסיר את הגג שזו זריעה גמורה, ע"ש. ויל"ע.

ומ"מ לדינא אין להקל בזה בעציץ נקוב, ושאר הפוסקים לא אמרו להתיר ספיחין אלא בעש"נ. וכן נקט מו"ר הג"ר שמ"ע בכרם שלמה קונטרס גידולי גג סי' א-ה, ע"ש בהרחבה.

כשתחילת הגידול היה במקום שלא נוהג ספיחין, והשתנה המקום

לפי דברי הגרשו"א הנ"ל עולה דין נוסף, שמה שנזרע באופן שאין בו דין ספיחין, גם אם ישתנה דינו ויהפך למקום שיש בו איסור ספיחין, כגון שבמקרה דנן, שהעציץ ישתנה מאינו נקוב לנקוב, או אפילו אם יסיר את העציץ לגמרי, עדיין לא ייאסר משום ספיחין. וראה עוד כע"ז במנח"ש שם אות י.

אלא שבחזו"א מוכח שחלק על כך, ולא רק בזורע במקום מקורה ע"מ להסיר את הגג, שלדעת החזו"א זו זריעה גמורה, כאמור לעיל, אלא אפילו כשזורע במקום מקורה ורק אח"כ הוסר הגג באונס, כ' החזו"א שם ש"כל מה שגדל אסור משום ספיחין, דלא עדיף מעלו מאליהן בשביעית...". נראה שכוונתו שכל מה שיגדל מכאן ואילך נידון כספיחין. יתירה מכך מביא הדרך אמונה (כפ"א משמיטה בצה"ל ס"ק קח, מובא גם בקוב' הוראות והנהגות ממרן החזו"א פרק כז ס"ג) שהחזו"א הורה שמה שגדל בעציץ שאינו נקוב, ויצאו העלים אל מחוץ לעציץ, יש לקצוץ את מה שיצא אל מחוץ לעציץ מדין ספיחין [והוסיף שאם חזרו העלים והתערבו עם מה שבתוך העציץ בטלים ברוב]. וגם בזה נלענ"ד שכוונתו היתה רק למה שגידולו היה מחוץ לעציץ, ולא למה שגדל קודם אלא שכעת נוטה. הרי שלא דנים את הגידולים לענין ספיחים לפי מה שהיו בתחילת הזריעה, אלא כפי מה שהם בשעת גידולם. ומ"מ מדברי חזו"א עולה שאפילו כשהזריעה היתה במקום שאין נוהג בו איסור ספיחין, מ"מ כשהשתנתה המציאות למקום שנוהג איסור ספיחין נאסר מה שגדל מכאן ואילך.

ויש לעיין בדברי החזו"א הנ"ל, שהרי בהמשך דבריו (שם ס"ק ב) הרחיב וביאר שירק שתחילת גידולו בשישית לא יחול איסור ספיחין אפילו על עלים חדשים שלא היו בשישית, כגון בכרוב או בחסה שגדלו בהם עלים חדשים, ולא אמרין שנעשה כמי שעלו מאליהן בשביעית, וז"ל שם: "נראה דירק הנזרע קודם ר"ה דמותר משום ספיחין לדעת ר"ש והרמב"ן, אף כרוב וכיו"ב שיוצאים עלים חדשים ג"כ מותרים משום ספיחין, ואע"ג דבתוס' קידושין ב: כתבו דהעלים החדשים נידונים בפנ"ע, זה אינו רק לענין קדושת שביעית למש"כ דאזלינן בתר רוב גידולן, אבל לענין ספיחין כיון דלא גזרו ע"ז שצמח בשישית הכל מותר, שהעלים החדשים אף אם נדון אותם בפנ"ע הלא גידולן באופי של פירות אילן, ואין ראוי לאוסרו משום ספיחין. והדבר מוכח, דמל' הרמב"ן משמע דבצמחו בשישית סגי להתיר ספיחין, והלא כל הקלחין מוציאין עלים...". עכ"ל. ולפי זה צ"ב מדוע שונה דין מה שנזרע במקום שאין בו איסור ספיחין, כגון בעציץ שאינו נקוב או בבית, והשתנתה המציאות, וכעת נוטים העלים או שבטל הבית שיהיו העלים אסורים, ואילו כשזורע בשישית וגדלו עלים חדשים בשביעית מותר?

אמנם נראה שדברי החזו"א באים לבאר חילוק זה, שכתב שההיתר אינו אלא בנוגע בשישית שאז שייך להגדיר שהוא אינו כלל בכלל גזירת ספיחין מאחר "שגידולו הוא באופי של פירות האילן",

דין ספיחים בעציץ ובבית | מאמרים הלכתיים

דהיינו שכשם שבפירות הצמיחה היא מכח זריעה מוקדמת, כך נזרע בשישית, ולא גזרו אלא על הנזרע בשביעית מפני עוברי עבירה. אבל במה שעלה בשביעית, אף שאינו בכלל הגזירה מחמת מקומו, מ"מ כשהשתנה המקום וכעת מתקיימים בו תנאי האיסור הרי הוא בכלל הגזירה.

גדל בעציץ שאינו נקוב, ונטו עלים מחוץ לעציץ

לעיל הובאה הלכה מהחזו"א שהורה שמה שגדל בעציץ שאינו נקוב, ויצאו העלים אל מחוץ לעציץ, יש לקצוץ את מה שיצא אל מחוץ לעציץ מדין ספיחין.

והנה בנוסף על מש"כ לעיל לדון בדין ספיחים בגידולים שתחילת זריעתם בהיתר, עדיין הוראה זו בשם החזו"א צ"ע טובא מב' סיבות אחרות:

א. המדובר שם בעציץ שאינו נקוב בתוך בית, ויצאו העלים אל מחוץ לעציץ, והרי הד"א עצמו מביא (שם פ"ד בצה"ל ס"ק נא) את דברי מרה"פ והגר"ש"א המובאים להלן שבגדל בתוך בית אין גזירת ספיחין, וא"כ אף שהעלים נטו החוצה עדיין הם בתוך בית. האם החזו"א סבר שיש גזירת ספיחין בבית. וא"כ, מדוע הביא בצה"ל שאין ספיחין בבית ללא חולק, ולא הביא את דברי חזו"א אלו שהוא עצמו הביאם במקו"א?

ב. הסברא שהגדל בעציץ שאינו נקוב אין בו ספיחין היא משום שאין דרך לגדל כך. וא"כ גם כשעלים נוטים מחוץ לעציץ אף שדינם כמחובר ויונקים מקרקע עולם אולם ברור שאין זו דרך בכך כלל, וא"כ צ"ל שאין בזה איסור ספיחין, אפילו אם לכתחילה נופו נוטה. הגע עצמך, הגדל באחת מאותם ד' שדות שאין בהם ספיחין [שדה בור, ניר, כרם ושדה זרע, כמבואר ברמב"ם פ"ד ה"ד], ונופו נוטה לשדה הסמוכה, שאינה מד' שדות, וכי יהיה איסור ספיחין בזה, והלא סיבת ההיתר היא שאין דרך בכך, והיניקה לא משנה מציאות זו? ע"כ שמועה זו צריכה לענ"ד עיון נוסף.

בגדל בבית, ומה הדין כשהוסר הגג

לענין ספיחים בגידולים שגדלו בבית, כתבו הפוסקים שאינו נוהג, כשם שאין איסור זה נוהג בארבע השדות שאין דרך לזרוע בהם. וכן כתב במראה הפנים על הירוש' ערלה פ"א ה"ב ד"ה אילן. וכן נמסר בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל. וכן כ' רבינו הגר"ש"ז רוח בשביתת השדה פט"ז סעיף יא. וע"ש שהביא שבגדל בחממות דעת מו"ר בראשל"צ הג"ר שמ"ע שליט"א שיש איסור ספיחין. אבל בגידולי גג ובחצר שאינו מקום זריעה אין איסור ספיחין. וראה בס' כרם שלמה שם שהרחיב בפרטי דינים אלו.

ובגידולים שגדלו בבית, שאין בהם ספיחין, כדלעיל, ואח"כ הוסר הגג, וכדו', הובאו דברי מרן החזו"א שהגדל בהם מכאן ואילך ייאסר משום ספיחין. וראה לעיל שכתבנו שאינו כדברי הגר"ש"א הנ"ל שתלוי אם תחילת גידולם במה שהוא איסור תורה מעיקר הדין. וכן התבאר ששונה דין זה מדין הנזרע בשישית שהכל מותר הואיל ותחילת גידולו בהיתר.

*

עציץ המונח על גבי ריצוף בקומת קרקע

צמחים הגדלים בעציץ נקוב המונח על פני האדמה דינם כצמחים הגדלים באדמה, ואיסורי שביעית נוהגים בהם מעיקר הדין. אבל אם יש חומר כלשהו המפריד ביניהם לבין האדמה, ומונע את יניקתם מהאדמה, נחשב הצומח כגדל בעציץ שאינו נקוב ואיסורו אינו מן התורה, בין אם הצומח נמצא בעציץ נקוב ובין אם גדל ללא עציץ, כגון שהניחו חול על מגש מתכת ועליו גידלו את הצומח. ויש כמה נפ"מ בזה שאיסורו אינו מן התורה, וכן לענין הגדל בבית שהסוברים שדיני שביעית נוהגים

מאמרים הלכתיים | דין ספיחים בעציץ ובבית

בו, מ"מ בעציץ שאינו נקוב סומכים להתירא, וכן לענין ספיחין, שבעציץ שאינו נקוב לא נוהג דין ספיחין, כאמור.

מה הדין כאשר המשטח המפסיק בין קרקע עולם לבין הצומח אינו משטח נייד כגון פלטת פלסטיק, וכדומה, אלא ריצוף או משטח שקבועים ומחוברים לארץ היטב, ועליהם הביאו תלולית עפר וזרעו עליה, או הניחו עציץ נקוב על המשטח וגידלו בו? דבר זה מצוי מאד הן בגינות ובחצרות פרטיים, והן במשתלות, כאשר העציצים מונחים ע"ג על מקום מרוצף, וכדומה.

דין הזרוע על גג - והנה ידועים דברי הרא"ש בתשובה כלל ב אות ד לגבי כרם ששתלו אותו על גג שמילאו אותו בעפר, שכתב שזה ודאי כקרקע ועדיף אפילו מעציץ נקוב [שלדעת ר"ש אינו כקרקע], אלא דינו כקרקע מפני שהוא מחובר וקבוע ויונק מהארץ [הכוונה שהעפר שעל הגג נקרא ארץ מהסיבות הנ"ל], ודרך לנטוע כך. וכדבריו פסק מרן בשו"ע סי' רצד סכ"ו לגבי ערלה. לפי זה ברור שכשמניח עפר ע"ג ריצוף דינו כקרקע עולם [ולגבי עציצים יש לדון כדלהלן]. ולפי דבריו כתב באגלי טל מלאכת קוצר סעיף ג שהנזרע ע"ג כלי גדול שאינו מיטלטל נידון כקרקע². ולשיטה זו כ' רבינו הגרש"ז בס' חלקת השדה (ח"א שביעית סי' ו) שבזריעה ע"ג פולגלג כשעליו מ' סאה חול שנחשב כדבר שאינו מיטלטל, דינו כקרקע לפי זה.

אלא ששיטת הרא"ש אינה מוסכמת לדינא, ודנו בה הפוסקים. ובביאור הגר"א על השו"ע שם חלק בזה וסובר שבהשרישו בגג דינם כעציץ שאינו נקוב, ואדרבא הביא ראייה מהתוספתא במעשרות פ"ג שאינו כקרקע אלא לענין דיני טומאה וטהרה [וראה מש"כ כאן בהערה 1]. ויוצא שכל שאר הראשונים שהביאו את התוספתא כפי גירסת הגר"א סוברים כמותו שהחיבור של גג אינו עדיף מדין עציץ שאינו נקוב. וראה בס' שמע שלמה (למורינו הגרש"מ ע"ב ח"א י"ד סי' ז-ט) שהרחיב בזה והוכיח גם מהרמב"ם ומרוב הראשונים שנוקטים שגג כעציץ שאינו נקוב, ועל כן תמה על מרן הבי"י ובשו"ע שפסק כדברי הרא"ש. ומיישב שלא פסק כדבריו אלא לענין ערלה, וטעמו עמו, אבל בשאר מצוות התלויות בארץ דינו כעש"נ. גם בחלקת השדה שם הרחיב בזה, והביא דעות החולקים, וכן דן לגבי משטחים שמטרתם היא לנתק את הגידולים מהאדמה, שבזה הסברא אומרת שאין דינו כקרקע, שהרי כל מטרתו היא להבדיל, ע"ש. ומ"מ כשיש משטח ריצוף מחובר וקבוע שאין מטרתו להבדיל מהקרקע יש להחמיר לדונו כקרקע, ואם פיזור חול זורע עליו יש לדונו כעציץ נקוב.

עציץ על ריצוף בק"ק - הגרש"ז אורבך זצ"ל (מנחת שלמה ח"א סי' מא אות ב) דן בעציץ נקוב שעומד על ריצוף קבוע בקומת קרקע, וכתב שיש לחשוש שדינם כדין הגדל באדמה ממש. וביאר טעמו, שדינם שווה לדין צמחים שגדלים בקרקע עולם שיש מתחתם צונמא [סלע], והניחו עליו חול, שפשוט שדינו כקרקע. וז"ל הגרש"ז א: "עציץ נקוב שעומד ע"ג רצפה אפשר שכיון שהרצפה קבועה ומחוברת יפה עם הקרקע רואים את הרצפה כצונמא שע"ג קרקע, ואם הניח עפר ע"ג צונמא זורע בתוך העפר הרי פשוט דחשיב ממש כזורע... שהעציץ העומד ע"ג הארץ עושה גם את העפר

א. ראיתי שהגאון הר"ד לנדו שליט"א ראש ישיבת סלבודקה ומתלמידי החזו"א כתב שאף שבחזו"א בספר יש כמה לשונות כיצד לנהוג בעש"נ בבית, ובחלקם מחמיר מאד, מ"מ שמע ממנו בע"פ שדעתו נוטה להקל. וראה עוד בשביתת השדה פ"ח סי"א ובהערה.

ב. ולענ"ד יל"ע שהרי מלבד התנאים שכתב הרא"ש לחייב בגג מפני שהוא מחובר וקבוע ויונק מאדמה, הוסיף וכתב שהדרך לנטוע כך, ומביא ראייה לזה, וא"כ על כך יש לדון בעציץ שאינו נקוב גדול המונח על הקרקע שמה אין דרך לזרוע כך, ומי שרוצה לזרוע כדרך יזרע באדמה ולא בעש"נ? ועוד יל"ע שמביא ראייתו שעציץ שאינו נקוב כקרקע מדין מחובר שאינו מקבל טומאה, ואינו דומה, דשם הטהרה מפני שמחובר, אבל אין ראייה שמספיק לדיני מצוות התלויות בארץ ששייכים לדיני יניקה. ובאמת ששאלה זו קשה על הרא"ש שהביא ראייה לערלה ותרומה מהתוספתא שכתבה שהיו מחובר לטומאה, וכבר הק' כן הגר"א, ואדרבא הביא שהתוספתא עצמה חילקה בדין בין טומאה לערלה ותרומה, וראה מה שחילק בהרחבה בזה בחידושי הגר"ח (סטענסליל) לגבי הגבחת עציץ, ועוד.

דין ספיחים בעציץ ובבית | מאמרים הלכתיים

שבתוכו כשטוח ע"ג הקרקע, וה"נ גם כאן אע"פ שהעפר הוא בתוך עציץ המיטלטל מ"מ אפשר שיש לראותו כעפר שע"ג צונמא דחשיב כקרקע, כי יתכן דמ"ש בגמ' גיטין כב. דמפסיק צונמא היינו שאין עיקר יניקתו משם, אבל לנדו"ד דסגי רק בשאיבת ריח מן הקרקע, וכדחוינן דמצי שאיב מהקרקע דרך חרס או עץ, וא"כ אפשר דשפיר שואב ריח קרקע גם מצונמא, וה"ה מרצפה, דחשיב נמי כחלק בלתי נפרד מהארץ, ויתכן דחשיב ממש כצונמא שבשדה, ובריאחא לחוד סגי לחושבו כקרקע. ואפשר דהיינו נמי טעמא דהרא"ש לענין זורע ע"ג עליה, ואף דהגר"א ז"ל חולק שם, מ"מ מבואר באחרונים דהוא מפני שסובר דגגין ועליות רק ארץ הוא דמקרי ולא שדה, אבל בעיקר הדין גם הוא ז"ל מודה דחשיב כקרקע, ואף אם לא ננקוט הכי לענין ע"נ שעומד על רצפה של עליה, מ"מ נראה דברצפה של קומת קרקע שפיר יש לדון דאפשר דחשיב כארץ, וצ"ע. עכ"ל.

עולה לפי דבריו כשעציץ נקוב מונח על ריצוף בחצר הבית או במשתלה וכדו', במקום שאינו מוגדר כבית, יש לדונו כדין גדל בקרקע עולם. וגם אם הוא בתוך בית בקומת קרקע דינו כגדל באדמה בבית, שהירוש' הסתפק בזה, והפאת השלחן נקט להקל כדין ספיקא דרבנן, והלכה למעשה מקילים בצירוף שאינו נקוב [ויש מי שחשש אף בזה במלאכות דאורייתא].

אמנם יש מהפוסקים שלא חילקו בין הגדל בקומת קרקע לגדל בקומות עליונות, ובאופן שלדעתם הריצוף מנתק, כגון ע"ג שיש, או ריצוף שאין בו יניקה, נחשב כאינו נקוב, ואין הבדל בין קומת קרקע לשאר קומות. וכ"כ בערוך השלחן חו"מ סי' רב סע' ו, ובחזו"א שביעית סי' כב סק"א [לגבי משטח שיש וכדו']. וכ"כ מו"ר הגרש"מ עמאר שליט"א בכרם שלמה ח"ב שביעית סי' ג-ו ובעוד מקומות, והביא דבריו והרחיב רבינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א בשביתת השדה פ"ח הערה 7-8 ועוד [ואפשר שמודה בזה הגרש"ז, וכל סברתו היא רק כשריח הקרקע עובר דרך הרצפה כמו שכתב, והשווה לאילן בכלי חרס או בכלי עץ שבאחד מהם עוברת יניקה, כפי שנחלקו בזה הראשונים. וצ"ד כוונתו, כדלהלן]. וראה בשביתת השדה שם שדן גם בעש"נ שהוא גדול ואינו מיטלטל, וכן ביריעות שמניחים על הקרקע כדי לנתק, ומעליהן שוטחים חול ומגדלים שם, שבזה הסברה נוטה שמאחר שכוונתו לנתק לכו"ע אין זה כמחובר לקרקע עולם.

והנה בדברי הגרש"ז יש לדון. ראשית, מה שכתב שגם ברצפה שואב ריח האדמה כמו בצונמא, והרי זה תלוי לכאורה בסוג הריצוף המנתק, וגם מה כוונתו בזה, האם מדובר באופן שהצמח יונק מהאדמה שתחת הצונמא, א"כ פשיטא שזהו כדין עציץ נקוב אפילו אם הרצפה לא היתה מהודקת ומחוברת יפה, ולמה הוצרך להוסיף שדין זה הוא ברצפה שקבועה ומחוברת יפה. וע"כ שכוונתו שאין זו יניקה ממש ואעפ"כ הרצפה בטלה.

עוד יל"ע, שסברתו בנויה לכאורה על כך שמה שצמוד ומחובר לקרקע יש לדונו כקרקע ממש, ונהפך לחלק מקרקע עולם, ולכן הגדל באדמה שעליו כגדל בקרקע. אלא שעדיין יש מקום לדון שבמקום שהריצוף הוא חלק מבית, ותוחמים אותו קירות וקירוי, שמא לא שייך לומר שבטל לקרקע, דאדרבא מנותק ומובדל ממנה. מאידך, שמא גם בריצוף מקום תחום ומקורה, מ"מ הרצפה בטלה לקרקע ונשארת קרקע עולם.

אמנם עיקר דברינו כאן לדון בדבריו שלא חילק בין הגדל באדמה לגדל בעציץ, התייחס כדבריו כדבריו על הצונמא עצמה או על הרצפה ולא בעציץ, שפיר יש לומר שהכל בטל לקרקע וכקרקע דמי [שהרי עפר בטל לקרקע, כמבואר בסוכה ד. ועוד], אבל צמח שבעציץ נקוב אין אדמת העציץ נהפכת לחלק מהקרקע בכה"ג. ולא מיבעיא לדעת הגר"ח סולוביצ'יק [בסעטעסיל בענין עציץ נקוב. הובא בגליון 157] שאדמת העציץ נבדלת מהקרקע, ואינה נחשבת כקרקע, ודין עציץ נקוב כקרקע רק מחמת יניקה, א"כ פשוט שיהיה דינו כעציץ שא"נ אם הרצפה מנתקת יניקה. אלא אף לחולקים וסוברים שבעציץ נקוב גם אדמת העציץ דינה כקרקע, מ"מ התבאר לעיל שזהו דווקא מאחר שיש בה צמח שיונק מקרקע עולם, ואז בטל הכלי [וכפי שביארנו לעיל עפ"י דברי הגרש"ז א

שרק לאחר שכבר יש יניקה, דהיינו לאחר שהשריש הצמח נהפך העציץ לעציץ נקוב] אבל כל זמן שאין יניקה, לא תתבטל אדמת העציץ לקרקע, וא"כ ה"ה במפסיק צונמא או רצפה צ"ל דין העציץ כדין עציץ שאינו נקוב. וצ"ע.

ואולי צריך לומר שכוונת הגרשז"א היא שריח האדמה הוא שיוצר את היניקה מקרקע עולם, ועל מקרה זה דן, ומשום כך משווה דין זה לדין כלי חרס או עץ שדין אחד מהם כעציץ נקוב. וכל הנידון בדבריו הוא אם אכן סגי ביניקה כזו, וכן דן לפי שיטת הרמב"ם ודעימיה הסוברים שע"ג המונח ע"ג יתידות דינו כתלוש, שכאן יודה דחשיב כמחובר. ולפי זה גם לדבריו מה שעציץ ע"ג רצפה נחשב כעציץ נקוב הוא רק בכה"ג שיש יניקה [ויתכן שכוונת הגרשז"א אירבך שיש מצב אמצעי שבו אין יניקה גמורה, אבל יש ריח האדמה, ומאחר שהצונמא או הריצוף בטלים לארץ יש צד להחשיבו כגדל באדמה, ואם הניח עליהם תלולית עפר וזרע בה, יהיה דינו כגדל בקרקע, ולדעתו יהיה גם העציץ שם עציץ נקוב. ועדיין לענ"ד אפשר שגם באופן זה אם הניח שם עציץ נקוב יהיה דינו שונה מגבשושית עפר]. וצ"ע.

סיכום:

- א.** איסור ספיחין אינו נוהג בגידולים שגדלים בבית.
- ב.** איסור ספיחין אינו נוהג בגידולים שבעציץ שאינו נקוב.
- ג.** הגדל בעציץ נקוב [שאינו בבית] נוקטים הפוסקים להלכה שנוהג איסור ספיחין.
- ד.** צומח שזריעתו במקום שלא נוהג בו איסור ספיחין, ואח"כ השתנו התנאים וכעת המקום מוגדר כמקום שנוהג בו איסור ספיחין, להחזו"א נוהג איסור ספיחין בעלים ובגידולים שיגדלו מכאן ואילך. לפיכך, צומח שגדל בבית והתקרה נפלה או ניטלה, עלים שיגדלו מכאן ואילך אסורים באיסור ספיחין. אמנם מדברי הגרשז"א אירבך וצ"ל מוכח שסבר שכל שתחילת גדילתו בהיתר אין בו איסור ספיחין.
- ה.** אם התערבו אותם עלים שגדלו באיסור [כדעת החזו"א הנ"ל] עם מה שגדלו בהיתר, ורוב הגידולים של היתר, הכל מותר מדין ביטול ברוב.
- ו.** גידולים בעציץ שאינו נקוב ונטו עלים אל מחוץ לעציץ, הובא בשם החזו"א שהורה לחתוך את כל מה שיצא מהעציץ כדין ספיחין. וזה כשיטתו דלעיל ודלא כהגרשז"א [והערנו ששמועה זו צ"ב אפילו כשעציץ זה אינו בבית].
- ז.** גידולים שגדלו באחת מד' שדות שאין בהם איסור ספיחין [שדה בור, ניר, כרם ושדה זרע], היה נראה שאף אם הנוף נוטה מעל שדה שיש בה איסור ספיחין, לא יהיה בו איסור ספיחין מאחר שזרוע במקום שלא נוהג האיסור. אמנם אפשר שלחזו"א הנ"ל אינו כן. וצ"ע.
- ח.** גידולים שזרעו והתחילו לפרוח בשישית, ונכנסו לשביעית, ונקטינן כהראשונים שאין איסור ספיחין בהם, בזה כו"ע מודים שלא יהיה איסור זה גם על עלים חדשים שהתחילו לגדול בשביעית.
- ט.** המניח עציץ נקוב או גבשושית עפר ע"ג סלע באדמה, או ע"ג ריצוף וכדו' המדובק לארץ יפה, וזורע בה, אם יש יניקה מקרקע עולם, דינו כגדל באדמה.
- י.** אם אין לגדל שם יניקה מקרקע עולם כלל, אם הניח משטח עפר וזרע עליה, לכאורה הדין תלוי במחלוקת הרא"ש והראשונים, ויש שכתבו שבזה גם הגר"א יודה שחשיב כקרקע. ומ"מ להלכה נקטו רבים מהפוסקים שהמונח על ריצוף שמנתק יניקה דינו כעציץ שאינו נקוב.
- יא.** וכל זה כשהניח תלולית חול מעל משטח, אבל כשהניח עציץ נקוב על המקום שאין בו יניקה היה נראה לענ"ד שלכו"ע מוגדר כעציץ שאינו נקוב, מאחר שהנקב מחבר רק כאשר יש יניקה, וכתוצאה ממנה, אלא שהגרשז"א אירבך כתב גם בזה שייחשב כעציץ נקוב. וצ"ע כדלעיל.

הרה"ג אריאל מילר שליט"א

ר"מ ישיבת "תפארת מרדכי" ב"ב

שמיטה תשפ"ב - האמנם!?

בירור בעניין מגין שנות השמיטה

הקדמה: כתב הרמב"ם (שמיטה ויובלות י"ו-יז) וז"ל "ושנת השמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי ארץ ישראל" וכו' וסיים שם "שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות". א"כ ודאי כיון שמקובלנו ששנת תשפ"ב היא שנת השמיטה אין לפקפק בזה. במאמר זה נבאר את שיטות הראשונים והפוסקים במקור למגין שנות השמיטה הנהוג, והאם אכן מוסכם ששנת תשפ"ב היא שנת השמיטה או שמא שנת תשע"ט או תשפ"א.

*

סימן בידינו - סימן ידוע לידיעת שנת השמיטה (הובא באו"ת סימן ס"ז ביאורים ס"ק ה') לחשב מגין שנות העולם מבריאתו ולחלקם לשבע אם אין שירים זהו שנת השמיטה לדוגמא שנת ה' תשפ"ב - 826 = 5782:7. ואם יש שירים מגין השירים הוא המגין לשנות השמיטה לדוגמא שנת ה' תשפ"א 825.6 = 5781:7 (א"כ תשפ"א היא השנה השישית למגין שנות השמיטה (יש לציין כי במחשבוני בתרגיל הנ"ל יצאה התוצאה 825.8 והסיבה לכך כי המחשבוני מחלק לשבר עשרוני ואנו צריכים לחשב כמה חלקי שבע שנים, וע"כ נאלץ לאמץ את מוחנו).

סימן זה אין לו סיבה אמיתית והוא כמקרה בעלמא (כמובן שכך זימנה ההשגחה אך אין טעם של אמת בחשבון זה), ושתי סיבות בדבר שאין חשבון זה אמיתי (אף שהוא ודאי נכון במבחן התוצאה):

א. מהי שמיטה ראשונה שנהגו ישראל - עד שנכנסו לארץ בימי יהושע ודאי שלא קיימו שמיטה שהרי היא מצוה התלויה בארץ שנוהגת רק בא"י וא"כ לא החלו במגין שנות השמיטה, וגם משנכנסו לארץ (2489 - לבריאת העולם) לא החלו לספור עד לאחר 14 שנה של כיבוש וחלוקה (7 שנים - כיבוש, 7 שנים - חלוקת הארץ לשבטים) ורק אז החלו במגין שנות השמיטה (2504 - לבריאת העולם) ובשנה השביעית שהיא השנה ה- 21 לכניסתם לארץ נהגו שמיטה ראשונה (2510 - לבריאת העולם).

מקור הדברים לכך היא דרשת חז"ל (תו"כ פרשת בהר) מהפסוק שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך עד שיהא כל אחד ואחד מכיר את ארצו (הובא ברמב"ם - שמיטה ויובל י' - ב'). א"כ כבר עלה בידינו שהסימן הנ"ל אינו סימן של אמת (אך אם זו הסיבה היחידה למקריית הסימן היה צריך להיות שעכ"פ השנים עד שהתחילו למנות מתחלקים לשבע, ואינו כן, כפי שנראה בתוצאה של חלוקת שנים מבריאת העולם עד שהחלו למנות - 357.4 = 2503:7, וע"כ יש עוד סיבה לכך וכדלקמן).

ב. שנת היובל עולה למנין שמיטה או אינה עולה - נחלקו תנאים: לאחר 49 שנה שנת החמישים היא יובל, האם שנת החמישים היא גם שנה ראשונה למנין השמיטין הבא וכן דעת ר' יהודה, כלומר, שנת היובל עולה למנין שמיטין או שמא שנת החמישים אינה שנה ראשונה למנין שמיטין ורק שנת ה-51 שנה ראשונה למנין שמיטין כלומר שנת היובל אינה עולה למנין שמיטין וכן דעת רבנן (הובא בערכין ל"ב, ראש השנה ט', נדרים ס"א). להלכה פסק הרמב"ם (שמיטה ויובל י' - ד) כרבנן ששנת היובל אינה עולה למנין (ויש ראשונים שפסקו שעולה למנין שמיטין, תוס' ע"ז טז, בעל המאור ורא"ש שם ומ"מ לכו"ע לאחר החורבן לא מנו יובלות עכ"פ לתקופה מסוימת וכדלקמן וכן להלכה בזה"ז לא מונין יובלות וכדלקמן).

וא"כ אם שנת היובל אינה עולה למנין שמיטין ודאי שהסימן הנ"ל אין בו טעם שהרי אין כאן חשבון של חלוקה ל-7 שהרי בכל 50 שנה יש יובל אחד שאינו עולה למנין.

והנה לפי הנלמד עד כה המנין צריך להיות מלאחר שכבשו וחלקו נספור שבע שבע ובכל 50 שנה נוריד שנה לשנת היובל והנה אין אנו מונין כך (דלפי חשבון זה שנת תשפ"א היא שנת השמיטה: $3279:50 = 65.29$ (שנים שהחלו למנות עד שנת תשפ"ב - כולל) כלומר תשפ"ב היא שנת ה-29 בשנות היובל ושנה ראשונה למנין השמיטין).

מנין שמיטין ויובלות משנחרב הבית

דעת הרמב"ם - הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל (פרק י' הלכה ג') כתב דמשחרב בית ראשון עד עליית עזרא בבנין בית שני לא מנו לא שמיטין ולא יובלות (כלומר דהרי מדאורייתא אין נוהג יובלות בזמן שאין כל יושביה עליה ולרבי שמיטה תליא ביובל ועדיין לא תקנו חכמים לנהוג שמיטה) ומשעלה עזרא החלו במנין חדש למנות שמיטין ומנו גם יובלות (אף שלא נהגו) כדי לקדש שמיטין, כלומר היובל אינו עולה למנין שמיטין. א"כ שיטת המנין לדעת הרמב"ם, לולי דעת הגאונים שלהלן, למנות את מספר השנים מעליית עזרא שאז החל המנין החדש (3416 לבריאת העולם) ועד ימינו במנין של שמיטין ויובלות כשהיובל אינו עולה למנין שמיטין והחשבון, כדלקמן:

5782 (שנת ה' תשפ"ב) פחות 3415 (שנים שמבריאת העולם עד עליית עזרא) = 2367. וכשנחלקם ל-50 יצא 47 יובלות ו-17 שנים. כלומר, ששנת תשפ"ב היא 3 למנין שמיטין ו-17 למנין יובל, ואילו שנת תשע"ט היתה שנת השמיטה ו-14 ליובל, ושנת תשפ"ו תהיה שנת שמיטה הבאה ו-21 ליובל.

הכרעת הרמב"ם כדעת הגאונים - כפי שהובא לעיל לשון הרמב"ם לאחר שהביא את שיטת הגאונים (שנבארה לקמן) כתב וז"ל "ושנת השמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי א"י וכו' וע"ז אנו סומכין וכפי החשבון זה אנו מורין וכו' שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות". ודעת הגאונים היא שמשחרב בית ראשון מנו רק שמיטין ולא יובלות (כיון שאין היובל נוהג בזמן שאין כל יושביה עליה), וא"כ שיטת המנין לפי הגאונים למנות את השנים שמחורבן הבית עד היום ולחלקם לשבע, כדי לחשב זאת מוכרחים אנו לדעת באיזו שנה למנין שמיטין היה החורבן (כיון שהמנין לא החל מחדש אלא רק הפסיקו למנות יובלות), וכדלהלן, וכן צריך לדעת מה שנת החורבן לבריאת העולם, וכדלהלן.

שנת החורבן במנין השמיטין - בגמ' (ע"ז ט' וערכין י"ב) מבואר דבית ראשון נחרב במוצאי שביעית כלומר בשנה ראשונה למנין שמיטין וכן בית שני נחרב במוצאי שביעית (לגבי בית שני ישנו צד בגמ' בערכין שלא נחרב במוצאי שביעית אבל הכרעת הגמ' בע"ז וכן הכרעת כל הראשונים שם דגם בית שני נחרב במוצאי שביעית).

שנת החורבן במנין השנים מבריאת העולם - דעת רוב הראשונים (רשב"ם ור"ת בתוס' בע"ז ט' וכן כתב רש"י בערכין י"ב) דבית שני היה קיים 420 שנה ובשנת ה-421 לבנינו שהיתה מוצאי שביעית נחרב

בירור בעניין מנין שנות השמיטה | מאמרים הלכתיים

וא"כ שנת בנין בית שני - 3410 לבריאת העולם, ושנת החורבן - 3830 (דעת הרמב"ם דבית שני נחרב בשנת 420 לבנינו והיא היתה שנת שביעית ומ"מ נקרא שבמוצאי שביעית נחרב הבית כיון דרוב השנה שמתשעה באב זו עד תשעה באב בשנה הבאה היתה מוצאי שביעית וא"כ גם לדעת הרמב"ם שהבית נחרב ב - 3829 לבריאת העולם מ"מ היא היתה שנת השביעית).

לפי"ז שיטת החשבון היא, להוריד ממנין השנים שאנו עומדין את שנות השמיטין המלאים עד חורבן הבית, כלומר את כל השנים מבריאת העולם עד שנה לפני החורבן שהיא היתה שנת שמיטה, ואת השנים הנותרות לחלק לשבע ובשנה שאין בה יתרה היא שנת שמיטה וכדלהלן:

5782 (שנת תשפ"ב) פחות 3829 (שני שמיטה עד שנה קודם החורבן) = 1953, כשנחלק זאת לשבע שווה 279. מספר שלם. א"כ שנת תשפ"ב היא שנת השמיטה הבעל"ט.

דעת רש"י בע"ז - דעת רש"י בע"ז ט' דבית שני נחרב בשנת ה- 420 לבנינו והיא היתה מוצאי שביעית ולפי"ז החשבון כדלעיל אבל פחות שנה כיון ששנת החורבן היתה 3829 לבריאת העולם ולפי"ז שנת שמיטה - ה'תשפ"א.

*

הערה באופן חישוב השנים לבריאת העולם - במזרח, כלומר בבבל, וכן בגמ' ובראשונים, נהגו למנות השנים מבריאת אדם הראשון שהיתה בר"ה א' תשרי. אך במערב, כלומר בארץ ישראל, נהגו למנות מבריאת העולם, חמישה ימים לפני כן והיא נחשבת לשנה (עיין ר"ה ב. יום אחד בשנה חשוב שנה), ונקראת גם שנת תוהו.

למעשה, מנין בני מערב נשאר מקובל בכל תפוצות ישראל, ע"כ כשנחשב מנין השנים לפי התאריכים הכתובים בגמ' נצטרך להוסיף שנה לפי מנינינו שהרי אנו מונים שנה נוספת (עיין תשובות מהרלב"ח קמ"ג הובא בדרישה חו"מ ס"ז - י"ט, בעל המאור ע"ז ב', רמב"ם שמיטה ויובל י'-ב' וכ"מ שם, או"ש, מבי"ט סימן ד', ב"י של"א ד"ה ושמיטה).

*

להלכה - הכרעת הפוסקים כשיטת הגאונים וכמו שכתב הרמב"ם וכן כתב הכ"מ שכן המנהג פשוט וכ"כ הרמ"א בחו"מ סימן ס"ז וכן פסק החזו"א (סימן ג' ס"ק ל"ג). ועיין עוד בגר"א בחו"מ שם, שכ' להכריע להחמיר גם כשיטת רש"י הנ"ל להקדים שנה, אך כבר כתב החזו"א (שם) דאין לזוז מהמנהג. הרי ששנת השמיטה היא שנת ה'תשפ"ב ויהי רצון שנזכה לקיימה מדברי תורה בביאת גואל צדק, אכ"ר.

הרה"ג
אליאב גורטלר
שליט"א

מו"ץ בד"ץ אלעד

שיעור הבצק שיש להפריש בהפרשת חלה

כתוב בפרשת שלח פרק ט"ו פסוק כ' כ"א "ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת גרן כן תרימו אותה, מראשית ערסתיכם תתנו לה' תרומה לדרותיכם". אומר רש"י "כתרומת גרן, שלא נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור, אבל חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחד מכ"ד או אחד ממ"ח. תתנו לה' תרומה, לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה". ומקור דברי רש"י הם מהספרי. ויש להקשות שרש"י סותר את עצמו שבהתחלה רש"י כותב שחלה זה כתרומת גרן שאין לה שיעור ואח"כ רש"י כותב שצריך שיעור של כדי נתינה. ומתרץ המזרחי שמדאו' אין שיעור לחלה אבל מדרבנן יש שיעור כדי נתינה, והדרשה של תתנו שצריך כדי נתינה זה אסמכתא.

אמנם הנוב"י (יו"ד תנינא סי' ר"א ד"ה ואומר אני) מיישב דברי רש"י באופן אחר, 'ויש לי לומר דבר חדש לא קדמני בזה שום מפרש או פוסק' וכו' וכו', ותורף דבריו הם, שיש שני חלקים במצות הפרשת חלה: א. שצריך להתיר את החלה שלא תהיה טבל ולזה מספיק כל שהוא. ב. יש מצוה לתת מתנה לכהן, והשיעור לכהן הוא אחד מכ"ד או אחד ממ"ח לעישרון, והשיעור הזה הוא שיעור מדאו', והשיעור הנ"ל זה לכל גודל של עיסה, וחכמים אמרו שצריך לתת לכל עישרון ועישרון את השיעור הנ"ל.

ולפי"ז מבאר הנוב"י את דברי רש"י, שרש"י כתב שצריך לתת כתרומת גרן דהיינו כל שהוא זה בשביל להתיר את האיסור טבל, ואח"כ שהתורה אומרת תתנו זה שיעור למצות נתינה לכהן, וזה שיעור שונה, והוא שיעור אחד מכ"ד או אחד ממ"ח. ע"ש שהאריך בכל העניין.

וראיתי יש שמבארים שהמח' בין המזרחי לנוב"י האם השיעור של אחד מכ"ד האם הוא דאו' או שהשיעור הוא מדרבנן, תלוי במח' בין הרמב"ם לרמב"ן האם מצות הפרשת חלה ומצות נתינה לכהן זה מצוה אחת או שזה שתי מצות נפרדות. הרמב"ם בספר המצות (מצווה קל"ג) אכן מנה את הפרשת חלה ונתינה לכהן כמצוה אחת, וכך סובר המזרחי, אמנם הרמב"ן (שורש י"ב עמוד קפו' פרנקל) סובר שיש שתי מצות נפרדות, א' של הפרשת חלה, ב' של נתינה לכהן, והנוב"י סבר כהרמב"ן. אך לכאורה המחלוקת לא קשורות זה לזה, משום שגם לפי הרמב"ם שזה מצוה אחת אבל ודאי שיש שני חלקים במצוה ורק לעניין מניין המצוות הוא מנה את זה למצווה אחת, ולפי"ז הנוב"י יכול לסבור כהרמב"ם. וכן המזרחי יכול לסבור כהרמב"ן שזה שתי מצות נפרדות אמנם לא התחדש שבנתינה לכהן צריך להוסיף יותר ממהו.

והנה הנוב"י מביא ראייה מפרוש המשניות לרמב"ם (פ"ב משנה ז) שסובר שהשיעור אחד מכ"ד וממ"ח הוא דאו', וז"ל 'ומה שחייבו לבע"ה אחד מכ"ד לפי שהוא לש עיסה קטנה וצריך להוציא שיעור

שיעור הבצק שיש להפריש בהפרשת חלה | מאמרים הלכתיים

שיהיה ראוי לתנו לכהן כמו שאמר "ה' יתברך תתנו" שיהיה בו שיעור נתינה וכו'. וע"ש שהביא עוד טעם. [הנוב"י מפרש שמשני הפרושים ברמב"ם משמע שהנתינה מדאו' אמנם המשמעות בפרוש השני שהוי דרבנן, וע"ע בהגה"ה מבין המחבר מה הוא השיעור דאור' האם אחד מכ"ד או אחד ממ"ח].

אמנם יש להקשות על הנוב"י ג' שאלות, א. רש"י אומר כתרומת גרן שלא נאמר בה שיעור אבל "חכמים" נתנו שיעור לבע"ה אחד לכ"ד ולנחתום אחד ממ"ח, ומפורש שהשיעור הוי מדרבנן. ב. ברמב"ם לכאורה יש סתירה, שבפירוש המשניות כתב שהוי מדאו', ואילו בהלכות (בכורים ה, א-ב) כותב שהוי מדרבנן, שכתב בהלכה א' "מצות עשה להפריש תרומה וכו' וראשית זו אין לה שיעור מן התורה", ובהלכה ב כתב "ומדברי סופרים" מפרישים אחד מעשרים וארבעה מן העיסה וכו'. ואיך הנוב"י מציין את הרמב"ם בהלכות וכותב שהוי דאור' והרי הוא כתב מדברי סופרים. ג. איך שייך לומר בדאו' שיש שיעור לבע"ה אחד מכ"ד ולנחתום אחד מממ"ח, הרי אם יש שיעור זה שיעור אחד לכולם.

וצריך ליישב שהתורה כתבה שצריך לתת נתינה לכהן וזה מדאו' אבל מסרה הכתוב לחכמים מה הוא השיעור נתינה שצריך, וכמו שמלאכת חול המועד לראשונים שהוי דאור' זה מסרה הכתוב לחכמים. וזה כוונת רש"י שחכמים נתנו שיעור ובאמת זה הוי דאו', וכן הרמב"ם שכתב מדברי סופרים ידוע שכל מה שלא מפורש בתורה הרמב"ם קורא לזה מדברי סופרים, וכן השיעור של כ"ד וממ"ח ג"כ הוי שיעור של חכמים בביאור מצוות התורה. ומצאתי שמצינים שכ"כ הפתחי זוטא.

ולפי יסוד הנוב"י אפשר ליישב את קושית הגר"א על הרמב"ם והשו"ע. הרמב"ם [הלכה ט'] כותב וז"ל בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישין חלה בכל ארץ ישראל אחד ממ"ח ושורפין אותה מפני שהיא טמאה ויש לה שם עיקר מן התורה. וכן פסק השו"ע (ס"ו שכ"ב סעיף ד). מקשה הגר"א (בסי' של"א סעיף י"ט אות ל"ה ובליקוטם), מדוע צריך לתת שיעור של אחד ממ"ח הרי יש לנו טומאה מת, והרמב"ם בתרומות (ג, א) כותב וז"ל "ובזמן הזה שהיא עומדת לשריפה שפני הטומאה יש לו להפריש כל שהוא לכתחילה", א"כ מאי שנא חלה שצריך בזמן הזה להפריש אחד ממ"ח ובתרומה מפרישים כל שהוא, והגר"א נשאר בצ"ע. ולפי דברי הנוב"י אפשר ליישב משום שהנוב"י למד ברמב"ם שהשיעור של כ"ד וממ"ח זה שיעור מדאור', וא"כ יש חילוק בין תרומה לחלה שהשיעור בתרומה הוא מדרבנן לכן בזמן הזה שכולם טמאים אז השיעור הוא כל שהוא, משא"כ שיעור הפרשת חלה הוא מדאו' א"כ אפי' שהיום יש טומאה בכל אופן השיעור של אחד ממ"ח נשאר כי שורשו מדאו'.

לפי זה גם מדויק מאוד לשון הרמב"ם, שבהלכות חלה הרמב"ם כתב שהשיעור הוא מדברי סופרים ובהלכות תרומות כתוב שחכמים נתנו את השיעור, וא"כ חלה הוי דאו' ותרומה הוי דרבנן. וכן בהלכות תרומה הרמב"ם כתב שיש לו להפריש כל שהוא "לכתחילה" ובהלכות חלה הוא לא הזכיר את זה. [וע"ע בנצי"ב על הספרי וכן באור"ש תרומות פ"ג ה"א ובחזו"א יו"ד ס"י קצ"ג א' ס"ק ד', מה שישבו את הרמב"ם] השו"ע העתיק את הרמב"ם ולכאורה לפי ביאור הנוב"י השיעור חלה הוי מדאו', אבל שאר האחרונים למדו ברמב"ם שהוי מדרבנן.

להלכה: נפסק בשו"ע שמעיקר הדין אפשר להפריש כל שהוא, והרמ"א כתב שנהגו להפריש כזית. וכיוון שזה דרבנן ורק מנהג להפריש כזית, א"כ גם לפסיקת הרמ"א ודאי שאפשר להפריש כזית קטן של שליש ביצה כדעת הרמב"ם.

תשובות הלכה למעשה שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

(בלקט מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה ובשו"ת און ליינ)

קו ההלכה והכשרות 03-7528999

ימים א-ה בין השעות 09:00 ועד 23:30 יום ו בין השעות 10:00 ועד 13:00

*

מורינו ראש המכון שליט"א

גידולי מים בשביעית

שאלה: התחלתי לעבוד בסטארטאפ מגניב וקטן אשר מייצר מצע גידול חדשני לצמחי נוי. הטכנולוגיה היא למעשה ג'ל מבוסס מים אשר מצריך השקיה פעם בכמה חודשים, ומונגשת כיום באמצעות עציצים בנפח של 100 ו- 70 ליטר. הצמח יושב בתוך ג'ל, לא בתוך אדמה. האדמה היחידה בצמח זה למעשה השתיל שמגיע מהמשתלה, בתוך כלי קטן. מצ"ב תמונות גם של הג'ל, גם של הג'ל עם צמח וגם בכללי על המערכות שלנו.

אנחנו כרגע מקדמים רק צמחיית נוי לפנים מבנה, עציצים למשרדים/ בתי ספר/ אולמות אירועים/ מלונות/ בניינים מוסדיים וכו'.

אשמח להבין האם מבחינת שמיטה אפשר למכור את הצמחים האלה במגזר המוסדי והחרדי?

תשובה: במצע 'אדיש' כמו פרלייט ועוד, ההגדרה שלנו היא כמו של גידולי מים גם לענין ברכת שהכל, וגם לענין שביעית.

גידולי מים בשביעית, יש מתירים גם תחת כיפת השמים, ויש מתירים רק תחת מבנה. והעיקר להלכה כדעת המתירים, אבל יש מחמירים כאמור. אם יונח בחוץ ויסמכו על המתירים, צריך לדאוג שגם הנוף יהיה מנותק ולא יהיה בקשר עין עם האדמה.

בנוסף, המשתלה שמהם מגיעים הצמחים צריכה להיות מאושרת לשנת השמיטה.

*

ממתי צריך לנהוג קדושה בבצל יבש

שאלה: שלום, בלוח מובא שקדושת שביעית בבצל יבש מ' שבט. ואילו בלוחות אחרים (למשל בלוח של בית המדרש להלכה בהתיישבות) מובא שקדושת שביעית בבצל היא כבר מ' תשרי. מה פשר המחלוקת?

תשובה: קדושת שביעית נגזרת רק מלקיטה חדשה בשנת השמיטה, ואילו איסור ספיחין מזריעה חדשה ולקיטה בתוך השמיטה.

בצל יבש באזורינו, כחודשיים לפני שמיטה מפסיקים לו מים, ומשאירים אותו באדמה על מנת שיתייבש באדמה, והאדמה תשמש לו מחסן עד לפני בוא הגשם שמוציאים מן האדמה.

יש לנו משנה מפורשת, וכן פסק הרמב"ם שבצלים שמנע מהם גשם שלושים יום לפני שמיטה דינם כשישית, ולכן במקרה דידן, שהבצל רק מונח באדמה וכבר מזמן איננו כמחובר [ורבים החקלאים שמגדילים לעשות, ומכניסים דיסק לתוך האדמה שגם חותך בתחילת מניעת המים, את החיבור מהאדמה ולא ממתינים עד שיתייבש לבד], דינו כשל שישית.

ולכן רק הגידול הבא, הוא קדוש בקדו"ש, וזה המבואר בלוח זמנים היו"ל ע"י המכון.

*

אופן בדיקת כרוב בגידול רגיל

שאלה: לפני כשנה שמעתי מהרב שכרוב, גם לא של חסלט, אפשר לקנות, ואיני זוכר עם הרב אמר לי שצריך להוריד שליש מהעלים הראשונים או רק ארבע השכבות הראשונות, אם יוכל הרב להורנו מה לעשות?

תשובה: עלי הכרוב גוועים בעיקר בתריפסים [שהימצאותם בולטת גם בסימני המציצה שלהם], אולם ניתן למצוא גם חרקים נוספים כגון כנימות עלה הכרוב, זחלי פרודניה או לאפיגמה, זחלים של לבנין הכרוב, זחל עש גב היהלום, ולפעמים אף באקריות. מאידך מינהרן העורקים או זחלים של זבוב המנהרות כמעט ואינם מצויים בכרוב, ואין לחוש לפעמים הבודדות שכן נמצא.

אפשרויות השימוש בכרוב רגיל הוא כדלהלן:

א. הסרת שני שליש הכרוב עד שמתקבל ראש כרוב הסגור לחלוטין, השליש האחרון שנותר הוא בחזקת נקי מחשש חרקים ומותר לאוכלו ללא בדיקה. אולם אם בכרוב נמצאו חרקים רבים, יש לנקות ולבדוק אף חלק זה של הכרוב.

ב. לאחר התבוננות כללית בכרוב לוודא שאין בו חורים וסימנים של זחלים גדולים יותר, יש לנקוט הפעולות שלהלן: א. הסרה של ארבעת השכבות של העלים העליונים. ב. מקפידים את הכרוב כשהוא שלם למשך יממה לפחות. ג. הפשרה חלקית את הכרוב [שלא יתרכך הרבה]. ד. הפרדת העלים ושטיפה של כל עלה משני צידיו כולל הקיפולים תחת ברז מים חזק. ה. בדיקה מדגמית של כמה עלים בכרוב לבן כנגד מקור אור או בכרוב אדום תחת מקור אור לראות שאכן הניקוי הועיל ולא נותרו חרקים.

ג. לאחר התבוננות כללית בכרוב לוודא שאין בו חורים וסימנים של זחלים גדולים יותר, יש לנקוט הפעולות שלהלן: א. הסרה של ארבעת השכבות של העלים העליונים. ב. את יתר העלים מפרידים מהקלח עד שכל העלים מופרדים. [ניתן גם לחתוך לרבעים, ולאחר מיכן להפריד את העלים] ג. משרים בכל פעם כמות קטנה במים עם חומר סבון או סטרילי טבע, למשך כ-5 דקות [יש להקפיד שלא להשרות באופן שהעלים דבוקים אחד לשני וק"ו שלא להשרות רבעים שלימים, שאז אין בהשריה זו שום תועלת]. ד. לאחר ההשריה שוטפים היטב תחת זרם מים חזק משני צידי העלה כולל בקיפולים [יש להבטיח כי זרם המים יגיע לכל פינה וקפל], ונכון וראוי לשפשף את כל העלים עם ספוג רך יחד עם חומר הניקוי דבר שיבטיח הסרת החרקים, ולאחר מיכן לשטוף תחת זרם מים חזק. ה. עושים בדיקה מידגמית של כמה עלים בכרוב לבן כנגד מקור אור או בכרוב אדום תחת מקור אור לראות שאכן הניקוי הועיל ולא נותרו חרקים.

*

כשרות - שונות

שאלה: כבוד הרב שלום, רציתי לשאול לגבי מיץ ענבים של חברת "מהודר" בהשגחת ליובאוויטש האם ברכתו הגפן לספרדים?

שאלה נוספת: לגבי שימוש בגראנולה "מוזלי" של חברת שקדיה בהכשר חתם סופר בני ברק המיוצר במקדוניה, וכן לגבי ריבת מעדן דובדבן של חברת "תומר" המיובא מבולגריה?

תשובה: לגבי המיץ ענבים, יש שם 54 אחוז יין, כיון שזה רוב יין זה כשר, רק שזה גבולי לעומת אחרים. ולכן כל שיש חברות אחרות עם רוב מוחלט או של יקבי ירושלים מהמותגים האחרים, עדיף.

במוזלי, יש לבצע בדיקת חרקים כללית לוודא שהמוצר נקי.

בריבה, אין כל בעיה כשרותית כשהמוצר הסופי לפניך.

*

תרו"מ ברמת הגולן

שאלה: שלום וברכה, האם גידולים של העיר קצרין פטורים מתרומות ומעשרות כח"ל או שמא הם חייבים כדין עמון ומואב והאם מברכים על כך?

יורנו המורה ושכמ"ה

תשובה: הגולן דינו כעבר הירדן, וחייב בתרומות ומעשרות עם ברכה וכדין עולי מצרים, וכמבואר בספרי קצירת השדה פרק שני.

*

מכתש רמון לעניין גבולות הארץ

שאלה: שלום וברכה, אנו עורכים חומרים לימודיים עבור ילדי תלמודי התורה בבני ברק. בתוך הדברים מוזכר מכתש רמון ומוצג כחלק מ'ארץ ישראל'. רצינו לברר האם אכן המכתש הוא חלק מארץ ישראל ההלכתית, ואיך הוא מוגדר לשיטות השונות: כיבוש עולי מצרים/בבל וכו'?

תשובה: שלום וברכה, שלחתם את השאלה למייל שכבר אינו פעיל, על כן התשובה אחרת עד עתה, ועמכם הסליחה.

מכתש רמון הנמצא ליד מצפה רמון, לדעת תבואות הארץ והדרך אמונה שהגבול הדרומי הוא נחל צין, הרי שמיקומים אלו נמצאים דרומית לנחל צין ודינם כדין חו"ל.

אולם לדעת רבינו הרמב"ם, וכפי שהארכתי בספרי גבולות השדה, מקום זה הוא מכיבוש עולי בבל, ודינו כארץ ישראל לכל דבר וענין, וכך הוכחתי בעניותי מכמה ראשונים ואחרונים, וממילא זה ודאי ארץ ישראל.

הרה"ג דניאל רוח שליט"א

פרחים בהבלעה

שאלה: האם יש בעיה לקנות פרחים שנזרעו בשמיטה ע"י הבלעה?

תשובה: יש בעיה מצד מסייע.

הסבר - הבלעה מטרתו להתיר איסורי סחורה, או דמי שביעית. ובמקרה שלנו לא זאת הבעיה שרוב ככל הפרחים אין בהם קדושת שביעית. אולם עדיין יש לחוש למסייע לעוברי עבירה, ולכן אם הזריעה הייתה בשמיטה באיסור, לא יועיל הרכישה בהבלעה לסלק חשש זה של איסור 'מסייע'.

*

ביטול ברוב בבישולי עכו"ם

שאלה: הפיליפיני שבבית טיגן לעצמו שניצל מהשניצלים שלנו הכשרים, וזה התערב עם כל השניצלים של בני הבית שנעשו ע"י טיגון ישראל, מה הדין?

תשובה: כולם מותרים.

הסבר - כיון שהרוב הוא מהמותרים, גם שניצל זה בטל ברוב. ואין לומר דהוי חתיכה הראויה להתכבד שהרי מבואר בש"ך (בס"י קיב ס"ק כ"ז) שאין דין חתיכה הראויה להתכבד באיסור בישולי עכו"ם וממילא לדינא שיש ביטול ברוב, וכן נקט הכה"ח להלכה.

*

מעשר לימונים

שאלה: קטפתי לימונים, האם לעשר עם ברכה? (נשאל בחודש כסליו)

תשובה: כן

הסבר - להלכה שאר פירות הדר אין דינם כאתרוג לגבי שמיטה, ורק לגבי מעשרות חוששים לחומרא. ולכן כדי שהם יהיו כדין שמיטה, צריך שיגיעו לשלש בישול לאחר ראש השנה, וכעת זה טרם ההגעה לשלב הזה, ולכן דינם כדין יכול שישית. [ראה חזו"א סי' כא ס"ק ט"ז]. ומה גם לסברת מרן באבקת רוכל אין פטור ממעשרות בשביעית רק מטעם הפקר וכאן לא הפקירם].

*

לחתוך קוצים בגינה

שאלה: יש לי גינה עזובה מלאה קוצים, האם מותר לקצצם רק ליופי?

תשובה: מותר

הסבר - כיון שאינו משרש אלא רק קוצץ אין בזה מראית העין שיאמרו שכוונתו להכין את הקרקע לזריעה. ואף שבמכתבי החזו"א מבואר שהתיר דבר זה מחמת חשש נחשים זה לא בדוקא ובסברא אין לחלק בזאת.

הרה"ג דביר עמר שליט"א

גיזום לשם נוי

שאלה: אני מעוניין לגזום עץ בצורת עיגול לנוי, האם מותר לי?
תשובה: אם העץ בוגר ומלא ומטרת הגיזום ניכרת שנועדה כדי לשמור על צורת העץ, ולא כדי להצמיח, מותר.

*

עקירת עץ בשביעית

שאלה: במסגרת בניה של הרחבת הדירה שלי אני צריך לעקור עץ עם הגוש שלו, ואז להניח אותו בתוך עציץ שאינו נקוב. האם מותר בשמיטה?
תשובה: מותר לעקור.
הסבר - בגלל שמטרת עקירת העץ היא כדי לאפשר בנייה ולא כדי להשביח את העץ, מותר. ובמיוחד שמעביר את העץ ממזב שהוא מחובר לקרקע למזב של 'עציץ' שהוא מזב שפחות עדיף לעץ.

הרה"ג גבריאל טל שליט"א

הנבטת קטניות

שאלה: האם מותר להנביט קטניות לשם אכילה?
תשובה: מותר להנביט קטניות בבית.
הסבר - כ' הרמב"ם (שבת ח.ב) שהשורה זרעים בשבת במים חייב ואילו לגבי שביעית פ"א ה"ו התיר לשרות זרעים ע"מ לזרעם בשמינית, ובשו"ת נחפה בכסף סי' ה' כ' שמוכח מהרמב"ם שמותר בשביעית לזרוע במים משום שאין כאן עבודת קרקע ושאינו שבת שאסור זריעה בכל אופן. ובשו"ת מהרי"ל דיסקין אסר להניח זמורה במים ויש ליישב דבריו שיש חילוק בין זרעים שדרך להניחם גם משום שיהיו נוחים לקלוף (ר"י קורקוס) או להנביט לשם אכילה בשונה מזמורה שכל הרואה אומר לזרעה בקרקע בשביעית הוא מכוון.
וכל האמור הוא אף בזריעה תחת כיפת השמים, אולם כאשר זה בתוך בית, נמצאת שהוא זורע בעציץ שאיננו נקוב בתוך בית, שקיי"ל לדעת רוב ככל הפוסקים שבבית גמור זה מותר.

*

פרחים שנבלו באדנית

שאלה: יש לי אדניות (נקובות) בחצר האם מותר לתלוש מהם פרחים שנבלו לגמרי.
תשובה: מותר לתלוש את הפרחים הנבולים

תשובות בהלכה | ביני עמודי

הסבר - במו"ק דף ג. מבואר דיש איסור לנכש עשבים, ובטעם האיסור נחלקים הראשונים, הרמב"ם בפ"י המשנה בשבת (יב,ה) כ' שהוא כחרישה, אמנם הברטנורא והר"י מלוניל (שבת קג.) וכן התוס' רי"ד והריבב"ן וכן הוא ברבינו ירוחם, ביארו שנכש הינו מוציא העשבים הרעים ולפי' זה האיסור הוא משום שהוצאתם נותנת אפשרות לארץ להצמיח יותר (כן פי' הר"י מלניל שם).

אמנם כאשר הפרחים נבולים הרי שאין בהוצאתם תועלת לקרקע ונראה שאף לדעת הרמב"ם שכו' שניכוש הוא חפירה בעיקרי הצומח והוא כחרישה הני מילי כאשר חופר ממש אבל הוצאת פרח אינו צורה של חפירה ובוודאי שיש להקל כאשר כל הכוונה היא משום נוי ואינו מכוון לצמיחה, עיין בחזו"א (סי' יח ס"ק ו) שיש להקל בכה"ג. וראה עוד בתשובה הבאה.

*

לקיטת עלים שנשרו

שאלה: האם מותר לאסוף את העלים הנושרים בגינה?

תשובה: אם מנקה עם מטאטא, נראה שוודאי מותר.

הסבר - עיין שביעית פ"ד משנה א שאסרו ללקט עצים ואבנים משום שנראה שמכין שדהו לזריעה (עיין רא"ש שם), אמנם באופן שניכר שאינו מנקה לשם זריעה מבואר בירושלמי ונפסק ברמב"ם (א,יז) שמותר.

ובמנחת שלמה ח"א סי' נא נוטה לומר שגינה הסמוכה לבית מוכח שהנקיון בה הוא לשם ניקיון גרידא, ואפשר להתיר כדין כירתו מוכחת עליו, כדי לאסוף כל הזרדים מהשדה. אמנם למעשה נשאר בצ"ע. ובספר אורל"צ כתב שעל ידי מטאטא שרי משום שמוכח שאין כוונתו לזריעה.

מעלת פירות שגדלו בארץ ישראל

בשאר פירות שלא נשתבחה בהם א"י לא מצינו שחייב להקדימם בברכה על פירות חו"ל, ואמנם לפענ"ד הדבר ברור שפירות א"י הם יש להם עדיפות מצד קדושתן, שהם גדלו בקדושה וטהרה, שהרי אויר ארץ העמים ועפרו טמא כידוע, וא"כ כשגדל הפרי בעפר ארץ העמים הרי גדל בטומאה, לא כן אויר א"י ועפרה הוא טהור וקדוש. והרי מצינו בגמ' דכתובות רבי מנשק כיפי דעכו, ר"ח בר גמדא מגנדר בעפרה שנא' "כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחונינו", במד"ר פר' מסעי נאמר 'חביבה עלי א"י יותר מכל', וכן מוציאים מנוה יפה של חו"ל לנוה רעה של א"י. ומכיון שכ"כ גדלה מעלתה וקדושתה, הרי ודאי עלינו להקדימה בכל מיני עניינים, דוגמת מה שמצינו בכהן שמכיון שהבדילן הקב"ה בקדושתן משאר שבטים מצווים אנו להקדימן לכל דבר שבקדושה, ואם עפר הדומם הוא חביב כ"כ, מכ"ש הצומח המעולה שודאי שעלינו לחבבו משאר צומח שבחו"ל הגדל בטומאת ארץ העמים, ודבר זה פשוט וברור לכל באין תפונה

שו"ת ישכיל עבדי (ח"ו או"ח כא)

מד

ניתן לשלוח חומרים למדור זה במייל המערכת tnuvot@macon.co.il
המערכת תפרסם ותערוך את הדברים לפי שיקול דעתה

ברכת יישר כח לכל המגיבים והכותבים הנכבדים במדור 'תגובות והערות' אשר מזכים את הרבים ומשתפים את כלל הלומדים בהערות מחכימות מפרי עטם. משיקולי עריכה ועוד, לא כל התגובות מתפרסמות, פעמים מפני שהדברים חוזרים על עצמם, כמו"כ ישנם הערות שבעו"ה נפרסמם בהמשך. נודה להשם יברך שמדור זה זוכה להגדיל תורה ולהאדירה, להרבות תורה ודעת בין מאן מלכי רבנן.

*

קידוש והבדלה על שנת השמיטה

לכבוד מערכת הגליון החשוב 'תגובות שדה' המפיץ ברבים דבר ה' זו הלכה בבהירות ובנעימות,

לחיבת הקודש אעלה על שולחן מלכים פרפרת אחת מענייני שביעית שהזמן גרמן, איתא בירושלמי (סוטה פ"ז ה"ח): 'אמר רבי אבהו ולמה קורין 'עשר תעשר' 'כי תכלה לעשר' [במוצאי שביעית בהקהל], על ידי שיצאו ישראל משביעית לשמינית שלא לשכח את המעשרות, רבי חגי בעא קומי רבי יוסי ואינו צריך להבדיל, אמר ליה כבר הבדיל מראש השנה, ע"כ. וביארו כמה מפרשים על הירושלמי - רידב"ז, טל תורה וגליוני הש"ס - בסגנון אחד את תמיהת רבי חגי 'ואינו צריך להבדיל' דהכוונה שצריך לעשות הבדלה במוצאי שביעית כמו שעושים במוצאי שבת [והרידב"ז הוסיף דשמיטה איקרי 'שבת'], וא"כ עי"ז כבר יהיו זכורים שצריך להפריש מעתה תרו"מ, ולמה צריך לקרוא פרשת מעשרות כדי להזכירם, ועל זה השיב לו 'כבר הבדיל מר"ה' כלומר דמיד במוצאי שביעית נכנס יו"ט של ר"ה שקדושתו חמורה יותר משביעית [שנאסר בכל מלאכות שאינן אוכל נפש], וממילא א"א אז להבדיל על השביעית וכמו שאין מבדילין במוצאי יו"ט הסמוך לשבת שלאחריו, אלא דבמוצאי ר"ה מבדיל, אך בזה לא מינכר שהוא על השביעית דבלא"ה מבדילין בכל מוצאי ר"ה, וע"כ הוצרכו לקרוא פרשת המעשרות להזכירם. ובגליוני הש"ס הנ"ל מבואר דבאמת ההבדלה של מוצאי ר"ה של שמינית קאי גם על שנת השמיטה, דנוסח הבדלה 'המבדיל בין קודש לחול' קאי על כל הקדושות, וכן משמע ברידב"ז. [ולפי"ז לכאור' ראוי לכוון כן בעת ההבדלה, אמנם בטל תורה הנ"ל כתב דכיון שא"א להבדיל מיד במוצאי שביעית לא תיקנו ע"ז הבדלה כלל].

ויש להעיר לפי דבריהם למה לא תיקנו בקידוש של ראש השנה בכניסת שנת השמיטה הזכרה על קדושת השביעית, דבשלמא בהבדלה איכא נוסח אחד הכולל כל הקדושות וכנ"ל, אבל בקידוש ליכא כלל הזכרה על השביעית. ויל"ע.

בברכת התורה

חיים יוסף גוטמן, אלעד

תגובה לתגובה - אתרוג כאילן וכירק

למערכת 'תנובות שדה' מדור תגובות והערות,

ראיתי מה שכתב ידידי הגרי"מ אלזאס שליט"א בגיליון 'תנובות שדה' 159 בשורש החילוק לגבי אתרוג שנחשב כאילן לגבי ערלה ושביעית ואזלינן בתר חנטה ומאידך נחשב כירק לגבי מעשר ואזלינן בתר לקיטה, מפני שערלה ושביעית חלות דינם הוא בעיקר יצירת והתהוות הפרי והיינו חנטה, משא"כ דין מעשר תליא בגמר פירא ומשום שגדל על כל מים כירק נקבע דינו שבלקיטה נגמר פריו למעשר כירק.

וזכה לכוין בדברים הללו לר"ש בשביעית פ"ב מ"ו, וז"ל: 'ואע"ג דלענין עונת מעשרות אזלינן בכולהו בתר שליש, מ"מ לענין ר"ה למעשר ולערלה ולרבעי ולשביעית אזלינן בתר שיעורי אחריני כדפרישית מקראי, ועונת מעשרות ענין אחר הוא דעד שיחשב פרי וחזי לאכילה אין לחייבו במעשר'. עכ"ל. הרי להדיא מפורש דחיוב מעשרות לא תליא בהתהוות הפרי כגון חנטה, אלא בשעה שיחשב פרי דחזי לאכילה.

ועפ"ז מבואר מש"כ התוס' בר"ה יב ע"ב ד"ה תבואה, לגבי ענבים, שלדין שביעית שלהן נקבע לפי חנטה, ואילו דין עונת המעשרות שלהן נקבע לפי הבאת שליש. ולכאורה מ"ש דין שביעית מדין מעשר, אלא הן הן הדברים כמבו' בר"ש, דשביעית תליא בהתהוות הפרי ולכן אזיל בתר חנטה, ואילו מעשרות תלוי בגמר הפרי ולכן תלוי בהבאת שליש, ודו"ק.

יישר כוחכם, תזכו להגדיל תורה ולהאדירה

אלעזר הלוי

כולל מדרש אליהו, אלעד

*

תפוזים ולימונים שבסוף החורף

למערכת הגיליון החשוב 'תנובות שדה',

הנה בשנה זו, יש בעצי פרי כמו תפוזים שחלקם חנטו אחרי ראש השנה, דהיינו שהגיעו לשליש רק אחרי ראש השנה, ובפרט לשליש בישול. נמצא שבתפוזים שיהיו בסוף החורף יהיה חלק שהגיעו לעונת המעשרות רק אחרי א' תשרי. ומאחר דקי"ל (חזו"א שביעית סי' ז' סק"ב) כשיטת הרמב"ם דחנטה הוא זמן שהגיעו לעונת המעשרות דהיינו שליש, וי"א דהוא שליש בישול הפרי דהוא מאוחר יותר, וא"כ מאחר דקי"ל בכל האילנות דר"ה שלו הוא א' תשרי (כמש"כ החזו"א סי' ז' סק"ג טו, וסי' ט' סק"ז), א"כ יוצא שיש באילן חלק מהפירות משנה השישית, וחלק שהם קדושים בקדו"ש, וא"כ צריך לעשר כל אחד ואחד בפני עצמו, ולנהוג מספק ככולם קדו"ש.

עוד יש לדון, דהנה באתרוג קי"ל (חזו"א שביעית סי' ז' סק"י) דלשביעית ולעיקר חיוב מעשר אזלינן בתר חנטה אלא שהחמירו באתרוג היוצא משישית לשביעית לילך גם אחר לקיטה להחמיר. ולענין שנות המעשר הולכין באתרוג מעיקר הדין אחר לקיטה, ולפיכך מה שנלקט לאחר ר"ה מתעשר בלא ברכה, מאחר דאפשר דשנות שביעית פטורה ממעשר (ועב"ז חזו"א שביעית סי' כ' סק"ז שבדבר זה אין הכרח). ובפירות הדר, נסתפק החזו"א (שביעית סי' ז' סק"ז) אם דינם כאתרוג, (וע"ז במש"כ החזו"א בסי' ט' סק"ז ד"ה וקדוב). וא"כ יש להסתפק בכל מה שנלקט אחר ר"ה בדין מעשר, אלא דבזה יש ס"ס להחמיר, דיתכן שאין דינו כאתרוג, ויתכן שאף אם דינו כאתרוג מ"מ אפשר ששנה שביעית חייבת במעשר, (מיהו לא יוכלו לעשר מאחד לחברתה מאחר שאין מעשרין משנה לחברתה).

ואף שלדינא היקל החזו"א בסי' כ"א סקט"ז בפרי הדר שחנט אחרי ר"ה, משום כמה צירופים, מ"מ הנידון האם יש מקום להחמיר בזה, משום ספיקות הנ"ל.

עוד יש לדון בסוף שנה זו לגבי לימונים, שיהיו חלק מהלימונים שיחנטו לפני ראש השנה וחלק אחרי ראש השנה, מה דינם לענין תרו"מ, ואפשר דיד כל אדם ממשמשים בו הוי כולו הפקר, וצ"ע. ועי' בחזו"א סי' ט' סקי"ז (ד"ה פירות) שאם חנטו מיד אחר ר"ה דאפשר שמחלפינהו באותן שחנטו קודם ר"ה, משמע בתוס' פסחים דף נ"א ע"ב דצריך לנהוג בהן שביעית, וצ"ע.

בברכה

ישראל מאיר פלמן

*

כשרויות שוגות בשמיטה

לעורך הנכבד של הגיליון שע"י 'המכון למצוות התלויות בארץ',

נהנתי להחכים מהמדור 'מידע הלכתי' בגיליון הקודם, על המשמעות (או יותר נכון חוסר משמעות...) של כשרות שכתוב 'עולי מצרים'.

אבקש באם אפשר, מהרבנים החשובים שליט"א, להוסיף ולפרט על המשמעות של עוד דברים שכתוב לפעמים בסמוך להכשרים [מהודרים], דבר הנפוץ רק בשנת השמיטה, בפרט על ירק מגידול מיוחד, כגון 'עין יהב - מזרח' או 'גידולי פארן' וכו', מה המשמעות ההלכתית בזה ואיך לנהוג להלכה בהם*.

אנצל את הזדמנות להודות לכם על האפשרות להצטרף לתפוצת מייל ולקבל את הגיליון ישירות לדוא"ל, יישר כח.

בברכה ובהערכה

נסים מועלם, גבעת שאול - ירושלים

*

קידושי אישה בגידולי שביעית

לגליון 'תשובות שדה' הערוך בטוב טעם ודעת,

אפתח בברכה על הגיליון החשוב שהנכם מפיצים, ובפרט על המדור תשובות בהלכה אשר מתפרסמים בו פסקי הלכה אקטואלים בקצרה ובהירות.

משתף את ת"ח בשאלה שהתעוררה לי לגבי לקדש אישה בגידולי שביעית. הנה בגמרא בקידושין נ, ב מבואר שמותר לאיש לקדש אישה בפירות שביעית שלו, ומקשה תוס' בעבודה זרה (ס"ב ע"א) שלכאוי' קידושין אלו נחשבים כמו סחורה, שמתקדשת לו תמורת הפירות שביעית, ואיך מותר לעשות זאת, ומתוך התוספות שם בחד תירוצא שמשום עיגונא הקילו להתיר לקדש אישה בפירות שביעית.

א. הערת עורך: על שולחן המערכת הצטברו מספר פניות בסגנון הנ"ל. שימו לב, במדור 'מאמרים הלכתיים' בגיליון זה מתפרסמת תשובה שכתב מורינו ראש המכון הג"ר ש.ז. רווח שליט"א לגבי גידולי 'פארן'. בתשו' זו ישנה גם התייחסות לגידולי עין יהב בחלק שנמצא מזרחית לנחל הערבה.

וצריך לי עיון בזה, שאע"פ שאכן מצאנו כמה פעמים בתלמוד שמשום עיגונא הקילו כל מיני קולות, זה תמיד בנושאים של איסורי דרבנן, אבל איסור סחורה בפירות שביעית הרי זה אסור מה"ת ואיך שייך לומר שהקילו בזה משום עיגונא. אתמהא.² אסיים בברכת הדיוט שיפצו מעיינותיכם חוצה

אלחנן בן אאמו"ר הג"ר יצחק כהן
כולל 'עטרת יצחק', רמת אהרון, ב"ב

*

בדעת הר"ש על שליש גידול

למערכת 'תנובות שדה' בענייני מצוות התלויות בארץ

מצ"ב הסבר שעלה בדעתי ואשמח לשמוע תגובת ת"ח קוראי הגיליון, איתא שתבואה וזיתים חיובן לשביעית ולמעשרות הוא בהבאת שליש. מקשה הר"ש הרי בגמ' שבת דף פ' ע"ב מבואר אנפקינון שמן זית שלא הביא שליש שמשיר השער ומעדן את הבשר וכמו"כ בגמ' פסחים דף מ"ב ע"ב מבואר עמילן של טבחים פת תבואה שלא הביאה שליש, הרי חזינן שתבואה וזיתים גם קודם הבאת שליש חזו לענינים מסויימים, וא"כ מדוע שלא יתחייבו במעשרות קודם הבאת שליש. מתרץ הר"ש, דמ"מ כיון דלענין שביעית אין חיובן אלא בהבאת שליש כ"ש להתחייב במעשר זהו שיעורו בתבואה וזיתים, ומביא לכך ראיה משאר אילנות דהזמן קובע לשביעית הוא חנטה והיינו לפני הבאת שליש ולאחמ"כ יש הבאת שליש ומתחייבים במעשרות, כ"ש הכא בתבואה וזיתים דאין לחייבו במעשרות לפני שיגיע הזמן הקובע לענין שביעית. וצ"ב מאי שייכא שאר אילנות לתבואה וזיתים, דבאמת שאר אילנות לא חזו לאכילה לפני חנטתן ומשו"ה הסדר הקובע לחיוב הוא קודם חנטה לענין שביעית, ולאחמ"כ הבאת שליש לענין עונת המעשרות, משא"כ בתבואה וזיתים דחזו קודם הבאת שליש מדוע שלא יחול עליהם חיוב עונת המעשרות קודם הבאת שליש.

ונראה לבאר בעז"ה, דהגמ' בר"ה דף יג' מביאה ברייתא לילפותא לדין הבאת שליש במעשר תבואה וזיתים 'כדתניא ר' יונתן בן יוסף אומר "ועשת את התבואה לשלוש השנים" אל תקרי לשלוש אלא לשליש', ע"כ. מבואר מכאן דהבאת שליש בתבואה וזיתים אינו ענין רק לשיעור איכות התבואה בגדולה ולהיותה ראויה לענין גמר פירי, אלא עצם השם של תבואה וזיתים מיקריא בהכי, ולפני זמן הבאת שליש יתכן שהם חזו לכל מיני דברים אבל חסר בעצם שמם דאינו נקראים לא יתבואת דגן' ולא 'זיתים', וממילא לא רק דלא חל עליהם שם שביעית לכל פרטי מצוותיה, אלא גם לא שייך למיחל עליה חיוב עונת המעשרות, כיון דחסרים הם בעצם התהוותם, וגילתה התורה דבהבאת שליש שלהם נוצרה התהוותם להיות נקראים תבואה וזיתים, והדר דינא למיחל עליהו דין שביעית, דהזמן הקובע לשביעית הוא התהוות ויצירת הפרי כמבו' לעיל, וכיון דתבואה וזיתים בזמן הבאת שליש שלהן הם חזו משכבר לשמש בעמילן של טבחים וזיתים לייצר שמן לעדן הבשר וכו', מצטרף חיובן גם אז לחייבן בעונת המעשרות ודו"ק.

הכו"ח שנית לכבוד התורה ועמליה
אלעזר הלוי

ב. הערה נכונה היא, אולם ראה מש"כ הגאון בעל נחל איתן על הרמב"ם (פ"ה ה"א) שהביא דברי המל"מ שכתב דמשמע מהר"מ שרק בדיעבד מקודשת, והקשה המל"מ על רבותינו בעלי התוס' בעז"ה הנז' בהערות, איך לא שתו לבם לדברי הירושלמי שרק בדיעבד מקודשת, ולדברי התוס' לכתחילה אפשר לקדש. והשיב הנחל איתן, שע"כ צ"ל שהתוס' דיברו בזה"ז שזה דרבנן, ולכן שפיר שייך להתיר משום פריה ורביה, כי אם זה דאורייתא אין בכח חכמים לעקור את העשה של לאכלה ולא לסחורה. משא"כ הירושלמי דיבר כשביעית מן התורה, וממילא אין הדברים סותרים, ויעו"ש ויערב לך. ש.ז.ר.

מח

ערכת השמיטה

של המכון למצוות התלויות בארץ

יבולי שביעית

מדריך שמיטה למטע ולגינות בני מדרוך שמיטה לצרכן תמצית הדינים הלכה למעשה שמיטה תשפ"ב

שבת הארץ

תמצית דיני שמיטה הלכה למעשה. תמונות מיוחדות ללימוד בשיעורי תורה. מונגש ומותאם לתלמידים וצעירי הצאן.

שביטת השדה

הלכות שביעית הארת הרה"ג שניאור ז. רווח שליט"א

עת הקצ

לראשונה מכת"ר מאת הרה"ק משה אהרן מאן מלפני כ-200 שנה. דיני השמיטה בעין ובחריפות מופלאה עם הארות והערות רבני המכון

לוח זמנים

לוח זמני השמיטה תשפ"ב. לקדושת שביעית, איסור ספיחין ומצות ביעור לירקות תבואה, קטניות, פירות ופרחים

קובי לומד שמיטה

חברת הלימוד השמיטה בדרך חווייתית ומעניינת מונגש ומותאם לתלמידים

להזמנות חייגו: 03-9030580

חומרי לימוד, מידע נוסף ועדכונים בקרו אותנו באתר השמיטה של ישראל:

shmita.hamachon.co.il

תפילת האתרוג

שִׁבְּאָ עֲלֵינוּ לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשִׁלוֹם בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב, וְתַזְמִין לָנוּ אֶתְרוֹג יָפֵה וּמְהֻדָּר וְנִקְיָ וְשֶׁלֶם וְכָשֵׁר בְּהִלְכָּתוֹ.

יְיָהּ רְצוֹן מִלִּפְנֵיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלְכֵינוּ אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּבָרֵךְ כָּל מִינֵי הָאֵילָנוֹת וְיוֹצִיאֵנוּ פְּרוּתֵיהֶם בְּרִבּוּי, שְׁמָנִים וְטוֹבִים, וְתְבָרֵךְ אֶת הַגָּפְנִים

שֶׁיוֹצִיאֵנוּ עֲנָבִים הֶרְבֵּה, שְׁמָנִים וְטוֹבִים, כְּדִי שִׁהְיֶה הַיּוֹג הַיּוֹצֵא מֵהֶם מִצּוֹי לָרֵב לְכָל עַמֵּךְ יִשְׂרָאֵל לְקִטָּה בּו מִצְוֹת קָדוֹשׁ וּמִצְוֹת הַבְּדִלָּה בְּשִׁפְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וְיִתְקַיֵּם בָּנוּ וּבְכָל יִשְׂרָאֵל אֲחֵינוּ מִקְרָא שְׁפָתוֹב: לֵךְ אֲבָל בְּשִׁמְחָה לְחֻמֶּךָ וְשִׁתָּה בְּלֵב טוֹב יִינֵךְ כִּי בְּכָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ. וְנֹאמַר: בְּאֵתִי לִנְיָ אֲחֵתִי כִּלָּה אֲרִיתִי מוֹדִי עִם בְּשָׁמִי אֲכַלְתִּי יַעֲרִי עִם דְּבָשִׁי שְׁתִּיתִי יַיִנִי עִם חֲלָבִי אֲכָלוּ רַעִים שְׁתּוֹ וְשִׁכְרוּ דוֹדֵים. יְיָהּ לְרָצוֹן אֲמַרִי כִּי וְהַגִּידוּ לִבִּי לְפָנֶיךָ ה' צוּרִי וְגֹאֲלִי:

יְיָהּ רְצוֹן מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵינוּ הַשְׁמִים, שִׁתְּבָרְכוּ כָּל פְּרוֹת הָאֵילָנוֹת לְמַטָּה, וְיִשְׁפַּע שְׁפַע בְּרָכָה וְהַצְלָחָה מִמְּקוֹר הָאֵילָן לְמַעְלָה, עֲלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּכָל אֶתֶר וְאֶתֶר:

נהגו להתפלל על האתרוג ביום ט"ו בשבט, ומקור הדברים בספר הקד" בנ"י שישכר" (חודש שבט, מאמר ב', סימן ב') וז"ל שם: "טעם שאמר התנא במתניתין בא' בשבט - ר"ה לאילן, כדברי בית שמאי. ובית הלל אומרים בט"ו בן. ונאמר "אילן" לשון יחיד, ולא אמר "אילנות". למה מה שאמרו רבותינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר ומהודר שימין הקב"ה בעת שיצטרך למצווה... וזהו שאמר התנא: אילן - לשון יחיד, למה על האילן המיוחד המבואר בתורה למצווה". והגאון רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו לשון חכמים ח"א סימן ל"ח את כתב עץ כל נוסח תפילה מיוחד (וראו' כבר כמה גרסאות והגהות על נוסח תפילה זו. מכל מקום אכתוב את זאת שנמצאת עמדי):

יְיָהּ רְצוֹן מִלִּפְנֵיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלְכֵינוּ אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתְּבָרֵךְ כָּל אֵילָנוֹת הָאֶתְרוֹג לְהוֹצִיא פְּרוּתֵיהֶם בְּעֵתָם, וְיוֹצִיאֵנוּ אֶתְרוּגִּים טוֹבִים יָפִים וּמְהֻדָּרִים וְנִקְיָיִם מִכָּל מוֹם. וְלֹא יִשְׁלַח בָּהֶם כָּל חֲזוֹת וְיָחִיד שְׁלֵמִים, וְלֹא יִהְיֶה בָּהֶם שׁוֹם חֲסָרוֹן, וְאִפְּלוּ עֲקִיצַת קוֹץ. וְיִהְיֶה מִצּוּרִים לָנוּ וְלְכָל יִשְׂרָאֵל אֲחֵינוּ בְּכָל מְקוֹם שָׁהֵם, לְקִטָּה בָּהֶם מִצְוֹת נְטִילָה עִם מִצְוֹת נְטִילָה עִם הַלּוּלָב בְּחַג הַסִּפּוֹת שֶׁיֵּבֵא עֲלֵינוּ לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשִׁלוֹם, בְּאִשֵּׁר צִדְתָּנוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ: וְלִקְחָתָם לָכֶם בְּיוֹם הָרֵאשׁוֹן פָּרִי עֵץ הָדָר כַּפַּת תְּמָרִים וְעֵנַף עֵץ עֵבֶת וְעֵרֵב נָחַל. וְיִהְיֶה רְצוֹן מִלִּפְנֵיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלְכֵינוּ אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתַּעֲזֹרֵנוּ וְתַסְמְעֵנוּ לְקִטָּה מִצְוֹת זוּ שֶׁ נְטִילַת לּוּלָב וְהָדָר וְעֵרֵב וְאֶתְרוֹג בְּתַקְנָה בְּזִמְנָה בְּחַג הַסִּפּוֹת

טבלה על נגיעות בתוצרת החקלאית המצויה בטו בשבט

שם המוצר	אופן השימוש	שם המוצר	אופן השימוש
אבוקדו	בחוקת נקי	דובדבנים מסוכרים	יש לבדוק מידגמית
אבטיח	בחוקת נקי	זיתים	בדיקה ויואלית, וכשיש חשד יש לפטוח
אגוז ברזיל	בחוקת נקי	חבשנים	לפרוס לפלחים ולבדוק
אגוז לוז עם קליפה	חייב בדיקה ויואלית	חמוציות טריות/מסוכרות	בחוקת נקי
אגוז מלך עם קליפה	חייב בדיקה ויואלית	חמוציות מיובשות	חייב בדיקה, כמו "צימוקים"
אגוז מקדמיה	בחוקת נקי	חרובים	חוצים לשנים ובדקים ויואלית
אגוז פקאן מסוכר	בחוקת נקי	לדד באריות סגורות	בחוקת נקי
אגוז פקאן מקולף	חייב בדיקה ויואלית	לדד באריות פתוחות	יש לבדוק ויואלית
אגוז פקאן עם קליפה	בחוקת נקי	מלון	בחוקת נקי
אגוז צנובר	בחוקת נקי	מנגו מיובש	לבדוק ויואלית
אגוז קוקוס	בחוקת נקי	משמש מיובש	חוצים לשנים ובדקים מסול מקור אור
אגוז קשיו	חייב בדיקה ויואלית	ענבים	להשרות במים עם חומר ולשטוף תחת ברו
אגוזים ושקדים קצוצים	חייב בדיקה ויואלית	ערמונים	לפטוח ולבדוק
אגס	בחוקת נקי	פומלה/פומלית	ראה לעיל "אשכולית"
אוכמניות	באם הפרי רך חייב בדיקה	פטל / אסנה	חייב בדיקה יסודית והבדיקה קשה
אננס בשימורים	בחוקת נקי	פיסטוקים	חייב בדיקה ויואלית לאחר פתיחה
אננס טרי	להוריד המשקעים בקילוף	פפאיה/טרי/שימורים/מיובש	בחוקת נקי, את המיובש לבדוק ויואלית
אננס מיובש	חייב בדיקה ויואלית	צימוקים	חייב בדיקה – להשרות 10% במים חמים ל-10 דקות, אם צפים חרקים יש לזרוק הכל, באם הכל נקי אפשר להשתמש
אפרסמון	להסיר העלה ולשטוף	קבוקים	לפטוח ולבדוק מדגמית
אשכולית	זהירות מכניסות ילד הקליפה. באם הפרי רך מדי יש לבדוק פנימית	קיווי טרי או מיובש	בחוקת נקי, את המיובש לבדוק ויואלית
אתרוג מסוכר	בחוקת נקי	קלמנטינה	ראה לעיל "אשכולית"
בטנים מוצפים שוקולד	לפתוח ולבדוק מדגמית	רימון	חייב בדיקה ויואלית לאחר פתיחה
בטנים מקולפים	חייב בדיקה ויואלית	שזיף מיובש	לאחר פתיחה חייב בדיקה מסול מקור אור
בטנים עם קליפה	בד"כ בחוקת נקי	שימורי פירות	בד"כ בחוקת נקי
בגנה טריה	בחוקת נקי	שקדים מקולפים	חייב בדיקה ויואלית
בגנה צ"פ	בחוקת נקי	שקדים עם קליפה קשה	חייב בדיקה ויואלית לאחר פתיחה
גוגי ברי	חייב בדיקה, כמו "צימוקים"	תאנים	טרי מגידול מטופל היטב – בחוקת נקי, לחצות ולבדוק ויואלית. טרי לא מטופל יובש – גרין בדיקה יסודית וקשה סאד
גויאבה	לפרוס לפלחים ולבדוק	תות עץ	חייב בדיקה יסודית
גרעיני אבטיח	לפתוח ולבדוק מדגמית	תות שדה	לבחור השלימים, להוריד הפרח עם מעט סחפרי, להשרות כ 2 דקות במים וחומר ולערבב ביד. להוציא מהחומר, ולשטוף כל תות תחת ברו מים עם מברשת.
גרעיני דלעת	בחוקת נקי	תמר לח	בחוקת נקי
גרעיני תמנית	לפתוח ולבדוק כל אחד	תמר מיובש	לחצות, להסיר הגלעין ולבדוק יסודי
דובדבנים בסירופ / חמוץ	חייב בדיקה ויואלית	תפוז	ראה לעיל "אשכולית"
דובדבנים בסירופ / מתוק	חייב בדיקה ויואלית	תפוז סיני מסוכר	בחוקת נקי
דובדבנים מיובשים	קשה סאד לבדיקה	תפוז עץ - טרי / מיובש	בחוקת נקי